

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในกรณีการจัดระเบียบ เพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำ (ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา)

ช่วงเวลาดำเนินงาน

ระหว่างวันที่ 29 พฤศจิกายน 2547 – 23 มีนาคม 2548 รวมเวลา 4 เดือน

รายชื่อผู้รับทุนและหน่วยงาน

รองศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล

คณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

Tel : 074 – 286241 Fax : 074 – 459353

ทีมงาน

3.1 บุคลากรหลัก

1) รศ.ดร.สมบูรณ์	เจริญจิระตระกูล	ผู้จัดการ โครงการ
2) นายสุกำพล	จงวิไลเกษม	ผู้ช่วยผู้จัดการ โครงการ
3) นายกำราบ	พานทอง	ผู้ประสานงานโครงการ
4) นายเสรี	กลั่นจันทร์	ผู้ช่วยผู้ประสานงานโครงการ

3.2 บุคลากรสนับสนุน

1) นางสาวปรางณี	วุ่นฝ้าย	นักวิชาการประจำโครงการ
2) นายวรรณะ	ทองทราย	นักวิชาการประจำโครงการ
3) นายกิตติคม	สงเอียด	นักวิชาการประจำโครงการ
4) นางสาวมยุรา	บุรณะพาณิชย์กิจ	นักวิชาการประจำโครงการ
5) นางสาวผ่องศรี	เกตุอำพรชัย	เจ้าหน้าที่การเงินโครงการ
6) นางสาวมาลินี	เรืองหนู	เจ้าหน้าที่ธุรการประจำโครงการ

4. วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการ และสถานการณ์ป่าต้นน้ำ ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- 2) เพื่อจัดรับฟัง และรวบรวมความคิดเห็นของประชาชนผู้มีส่วนได้เสีย ในพื้นที่ต่อสภาพปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางในการจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำที่เหมาะสม
- 3) เพื่อประมวลบทเรียนวิเคราะห์ และสังเคราะห์สรุปสถานการณ์ปัญหา รวมทั้งแนวทางในการจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- 4) เพื่อเสนอแนวทาง มาตรการ และโครงการในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่ ได้มาจากกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของสังคม

5. รายละเอียดของกิจกรรมที่ดำเนินงาน

ในช่วง 4 เดือนของการดำเนินโครงการฯ มีกิจกรรมที่สำคัญ 5 กิจกรรม ดังนี้

5.1 ทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับพัฒนาการ และสถานการณ์ของป่าต้นน้ำ ของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

5.2 รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

5.3 สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) เช่น เจ้าหน้าที่ของภาครัฐจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ป่าไม้ ชลประทาน องค์กรพัฒนาเอกชน เครือข่ายประชาชน ประชาชนชาวบ้าน ครู อาจารย์ผู้แทนจากองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตร และนักวิชาการ เป็นต้น

ทั้งนี้การสัมภาษณ์เชิงลึกดังกล่าว ได้ดำเนินการใน 12 อำเภอที่เป็นพื้นที่ที่ทำการศึกษา (ภาพที่ 1) โดยใช้วิธีเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Questionnaire) โดยมีแนวคำถามที่ครอบคลุมประเด็นต่อไปนี้

- สถานการณ์พื้นที่ป่าในปัจจุบัน
- ความหนาแน่นของพื้นที่ป่าในอดีต
- ปัจจัยคุกคามพื้นที่ป่าต้นน้ำ
- ปัจจัยส่งเสริม เกื้อหนุน การฟื้นฟูป่าต้นน้ำ
- ผลกระทบจากการที่ป่าต้นน้ำลดลง
- ความเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการพิทักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่า
- ปัญหาและสาเหตุของการลดลงของป่าต้นน้ำ
- บทเรียนและประสบการณ์ของชุมชนในการจัดการป่าต้นน้ำ เป็นต้น

สำหรับการสอบถามนั้น จะอ้างอิงถึงป่าต้นน้ำของแต่ละอำเภอดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ชื่อป่าต้นน้ำในพื้นที่ที่ทำการศึกษำจำแนกตามอำเภอ

จังหวัด	อำเภอ	ป่าต้นน้ำ
สงขลา	สะเดา หาดใหญ่ คลองหอยโข่ง รัตภูมิ นาหม่อม	ป่าเขาแก้ว ป่าโตนงาช้าง ป่าวังพา ป่าผาคำ ป่าโตนงาช้าง ป่าเขาบรรทัด ป่าเขาจันดี ป่าเขาเหลี่ยม
พัทลุง	ป่าบอน ศรีนครินทร์ กงหรา ตะโหมด ป่าพะยอม ศรีบรรพต	ป่าเขาบรรทัด ป่าเขาบรรทัด ป่าเขาบรรทัด ป่าเขาบรรทัด ป่าเขาหัวช้าง ป่าเขาบรรทัด ป่าเขาบรรทัด
นครศรีธรรมราช	ชะอวด	ป่าเขาบรรทัด

5.4 นำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 5.1 5.2 และ 5.3 มาสังเคราะห์ด้วยการประยุกต์เทคนิคการจัดทำโครงการแบบมีเป้าหมายผ่านการมีส่วนร่วม (Goal Oriented Project Planning หรือ GOPP) เพื่อสร้างแผนภูมิการวิเคราะห์ในรูปต้นไม้ปัญหา (Problem Tree)

5.5 จัดทำร่างรายงานผลการศึกษำเบื้องต้นและส่งรายงานผลการศึกษำชั้นกลาง ในวันที่ 28 ธันวาคม 2547

5.6 จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน กรณีการจัดระเบียบเพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำในระดับอำเภอ 12 อำเภอ อำเภอละ 1 เวที รวม 12 เวที

5.7 ปรับปรุงแผนภูมิต้นไม้ปัญหา (Problem Tree) กรณีการลดลงของพื้นที่ป่าต้นน้ำ จัดทำแผนภูมิต้นไม้วัตถุประสงค์ (Objective Tree) กรณีการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ รวมทั้งการจัดกลุ่มวัตถุประสงค์ (Objective Clustering) เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

5.8 จัดทำร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ประกอบการประชุมสัมมนาเพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ในกรณีการจัดระเบียบเพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

5.9 จัดเวทีประชุมสัมมนารวมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในกรณีการจัดระเบียบเพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในวันที่ 2 มีนาคม 2548

5.10 จัดลำดับความสำคัญของแนวทางในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ โดยทีมศึกษาจัดทำแบบประเมินความสำคัญ (Importance) และขนาดของน้ำหนักรความสำคัญ (Magnitude) ของแต่ละแนวทาง โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นตัวแทนจากนักวิชาการ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ผู้แทนจากภาคประชาชน และนักพัฒนาเอกชน กลุ่มละ 1 คน เป็นผู้ประเมิน

5.11 จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report)

5.12 ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์ ในวันที่ 23 มีนาคม 2548

6. ผลการศึกษา

ผลศึกษามี 6 ส่วน ประกอบด้วย นิยาม ประโยชน์ และสถานการณ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ ผลกระทบจากการลดลงของพื้นที่ป่าต้นน้ำ ปัญหาและสาเหตุของการลดลงของพื้นที่ป่าต้นน้ำ วัตถุประสงค์แนวทางในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ และผลการจัดลำดับความสำคัญของแนวทางในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

6.1 นิยาม ประโยชน์ และสถานการณ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ

พื้นที่ป่าต้นน้ำเป็นพื้นที่ป่าที่ตั้งอยู่ในเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ ซึ่งอาจจะเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1 หรือลุ่มน้ำชั้น 2 ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 2 มิถุนายน 2530 พื้นที่ป่าต้นน้ำดังกล่าวมีประโยชน์ในเชิงการรักษาระบบเชิงนิเวศของป่า ซึ่งจะช่วยเหลือดูแลให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องให้มีความสมดุล แต่สถานการณ์พื้นที่ป่าต้นน้ำของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ถูกคุกคามจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์เป็นอย่างมาก

6.1.1 นิยามของพื้นที่ป่าต้นน้ำ

จากคำนิยามของ “ต้นน้ำลำธาร” (เกษม สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2532) หมายถึงพื้นที่ตอนบนของกลุ่มน้ำ มีลักษณะเป็นภูเขาสูงชัน มีการกักเซาะพังทลายของดินได้ง่าย ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2530 กำหนดให้พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1A, 1B, และชั้นที่ 2 เป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธาร และถึงแม้ว่าสภาพป่าของพื้นที่นั้นจะมีต้นไม้อยู่น้อยเพียงใดก็ตาม ก็มิกำหนดเป็นป่าเสื่อมโทรม ซึ่งต้นน้ำลำธารตามนัยดังกล่าว เป็นที่ตั้งของพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ในรูปแบบต่าง ๆ ด้วย ป่าต้นน้ำก็ทำนองเดียวกัน เป็นพื้นที่ป่าที่ครอบคลุมพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1A, 1B ลุ่มน้ำชั้น 2 และพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ในรูปแบบเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า และวนอุทยาน เป็นต้น

1) อุทยานแห่งชาติ

อุทยานแห่งชาติ (National Park) หมายถึง พื้นที่ของรัฐซึ่งเป็นที่ที่มีลักษณะเด่นเฉพาะตัวเป็นพื้นที่ธรรมชาติดั้งเดิม ไม่เคยถูกรบกวนจากมนุษย์ อยู่ห่างไกลชุมชน ประกอบด้วยป่าไม้ ภูเขา สลับซับซ้อน มีความงามวิจิตรพิสดารตามธรรมชาติ มีเนื้อที่กว้างใหญ่นับร้อยตารางกิโลเมตร เพื่อประโยชน์ในการรักษาสภาพความสมดุลตามธรรมชาติ ใช้เป็นที่ศึกษาหาความรู้ทางธรรมชาติวิทยา และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนเป็นส่วนรวม อุทยานแห่งชาติที่ได้มาตรฐานจะต้องมีพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 10 ตร.กม. สำหรับลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีอุทยานแห่งชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติเขาปู่เขาเย่า

2) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (Wildlife Sanctuary) หมายถึง พื้นที่ ที่กำหนดโดยพระราชกฤษฎีกาและประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้เป็นพื้นที่คุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งชาติ เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าโดยปลอดภัย เป็นการรักษาไว้ซึ่งพันธุ์สัตว์ป่าและขยายจำนวนสัตว์ป่าให้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น สำหรับลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนงาช้าง

3) เขตห้ามล่าสัตว์ป่า

เขตห้ามล่าสัตว์ป่า (Non-hunting Area) หมายถึง บริเวณที่ใช้ในราชการ หรือใช้เพื่อสาธารณะประโยชน์ หรือประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งชาติ ได้ประกาศกำหนดให้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทใด การประกาศกำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่ากระทำโดยประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งมีบัญชีรายชื่อสัตว์ป่า ชนิดหรือประเภทที่ห้ามล่า เก็บ หรือทำอันตรายแก่รังนกของสัตว์ป่า ซึ่งห้ามมิให้ล่านั้น และมีแผนที่แสดงเขตห้ามล่าสัตว์ป่าแนบท้ายประกาศดังกล่าว เขตห้ามล่าพันธุ์สัตว์ป่า ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เช่น เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (กุยบุรี) และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาแหรง

4) วนอุทยาน

วนอุทยาน (Forest park) หมายถึง สถานที่ในป่าที่มีทิวทัศน์สวยงาม มีจุดเด่นตามธรรมชาติ เช่น มีน้ำตก หน้าผา มีหมู่ไม้ ที่สวยงาม มีธรรมชาติที่เหมาะสมสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ มีเนื้อที่ขนาดเล็กไม่กว้างใหญ่เหมือนอุทยานแห่งชาติ อาจสร้างเสริมแต่งได้ โดยไม่ทำให้ธรรมชาติต้องเสียไป เช่น ทำถนน ทางเดินเท้า ดัดชื่อพันธุ์ไม้ บริการความสะดวก ๆ แก่นักท่องเที่ยวตามสมควร เขตวนอุทยานแห่งชาติ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เช่น วนอุทยานเมืองเก่าชัยบุรี

5) ลุ่มน้ำชั้น 1

พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1 หมายถึง พื้นที่ภายในลุ่มน้ำที่ควรจะต้องสงวนรักษาไว้เป็นต้นน้ำลำธาร โดยเฉพาะ ซึ่งมีองค์ประกอบรวมกันดังนี้ (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และคณะ, 2547)

- (1) เป็นพื้นที่สูงหรือบริเวณพื้นที่ดอนบนของลุ่มน้ำที่จำเป็นจะต้องอนุรักษ์ไว้เป็นต้นน้ำลำธาร เนื่องจากมีลักษณะและคุณสมบัติ ที่อาจมีผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินได้ง่ายและรุนแรง
- (2) ส่วนมากเป็นเทือกเขาที่เต็มไปด้วยหุบเขา หน้าผา ยอดเขาแหลม และ/หรือร่องน้ำจำนวนมาก ซึ่งปกคลุมหรือปกคลุมด้วยป่าดงดิบ ป่าดิบเขาหรือป่าสนเขา และ/หรือ ป่าชนิดอื่น ๆ
- (3) ส่วนใหญ่มีความชันโดยเฉลี่ยของพื้นที่ตั้งแต่ 60% ขึ้นไป
- (4) มีลักษณะทางธรณีวิทยาประกอบด้วยหิน ซึ่งให้กำเนิดดินที่ง่ายมากต่อการพังทลาย

6) ลุ่มน้ำชั้น 2

พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 2 หมายถึง พื้นที่ที่มีคุณภาพเหมาะต่อการเป็นต้นน้ำลำธารในระดับรองลงมา และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในกิจการที่สำคัญได้ เช่น การทำเหมืองแร่ ปลูกป่า ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้ (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และคณะ, 2547)

- (1) เป็นพื้นที่ภูเขาบนที่สูง ที่มีลักษณะเป็นสันเขามนและความกว้างไม่มากนัก หรือเป็นบริเวณลาดเขาที่มีแนวความลาดเทยาวปานกลาง มีร่องน้ำค่อนข้างกว้าง มีป่าดงดิบที่ดูแผ้วถางหรือเป็นป่าเสื่อมโทรมสภาพปกคลุม แต่ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณ และ/หรือป่าเต็งรัง
- (2) มีความลาดชันของพื้นที่โดยเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 35–50 %
- (3) มีลักษณะทางธรณีที่ประกอบด้วยหิน ซึ่งให้กำเนิดดินที่ง่ายต่อการชะล้างพังทลาย
- (4) มีดินต้นถึงปานกลาง ความอุดมสมบูรณ์ต่ำถึงปานกลางและมีสมรรถนะการพังทลายสูง

6.1.2 ความสำคัญและประโยชน์ของพื้นที่ป่าต้นน้ำ

จากการรายงานของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และคณะ (2547) สรุปไว้ว่า เป้าหมายของการจัดการพื้นที่ต้นน้ำลำธารก็เพื่อที่จะได้น้ำมาสนองความต้องการของประชาชนในการอุปโภค บริโภค เกษตรกรรม และอุตสาหกรรม ซึ่งนับวันความต้องการใช้น้ำจะมีปริมาณสูงขึ้น นอกจากความต้องการใช้น้ำแล้ว คุณภาพของน้ำที่จะใช้ก็เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

โดยปกติแล้วน้ำจะได้มาจากฝนซึ่งตกภายในลุ่มน้ำ ถ้าพิจารณาถึงบริเวณพื้นที่ที่เป็นต้นน้ำลำธารจะมีอาณาเขตกว้างขวาง พื้นที่ดังกล่าวมักจะอยู่ในที่สูง มีภูเขาสลับซับซ้อน จากสภาพภูมิประเทศเหล่านี้ ทำให้มีปริมาณน้ำฝนตกมากกว่าในพื้นที่ราบ และถ้าในพื้นที่ต้นน้ำลำธารมีป่าไม้ปกคลุมอย่างอุดมสมบูรณ์ เมื่อฝนตกลงมาน้ำฝนก็จะปะทะกับเรือนยอดของต้นไม้ น้ำฝนบางส่วนก็จะไหลลงมาตามลำต้น กิ่งใบ ส่วนที่ไม่ปะทะกับเรือนยอดของต้นไม้ก็จะตกกระทบกับซากพืชหรือเศษใบไม้ที่ร่วงหล่นตามพื้นดิน ซากพืชหรือเศษใบไม้นี้ก็จะช่วยลดแรงปะทะของเม็ดฝนกับพื้นดิน ช่วยลดการแตกแยกของอนุภาคเม็ดดิน ซึ่งตรงกันข้ามกับบริเวณที่เปิดป่าออก เพื่อปลูกพืชไร่ เม็ดฝนจะตกปะทะกับเม็ดดินโดยตรง ความแรงของน้ำฝนที่ตกกระทบนี้จะทำให้อนุภาคเม็ดดินบนผิวน้ำดินแตกกระจาย และในที่สุดก็จะถูกน้ำฝนพัดพาไป โดยมีความลาดชันและแรงดึงดูดของโลกมาช่วย ซึ่งในที่สุดดินในบริเวณนั้นก็สูญเสียมวลน้ำดินซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์สูงไป ทำให้พื้นที่ดินมีศักยภาพในการผลิตต่ำ

ซากพืชและเศษใบไม้บนพื้นที่ป่าเหล่านี้ จะมีความสามารถในการดูดซับน้ำฝนเอาไว้ประมาณ 5 เท่าของน้ำหนักแห้งของตัวเอง น้ำฝนส่วนที่เหลือก็จะค่อย ๆ ไหลซึมลงไปในดิน รากของต้นไม้ป่าก็จะมีบทบาทช่วยให้ดินกักเก็บน้ำไว้ โดยมีเรือนรากแผ่ขยายได้กว้างและลึก ทำให้ดินมีความร่วนซุย และการจัดการเรียงตัวของช่องว่างในดินเป็นไปอย่างมีระบบ น้ำฝนส่วนที่ไหลซึมไปเก็บกักไว้ในดินก็จะค่อย ๆ ไหลผ่านชั้นดินอย่างช้า ๆ และลงสู่ลำธารในที่สุด ส่วนที่ซึมลึกลงไปในดินก็จะกลายเป็นน้ำใต้ดิน และจะค่อย ๆ ปลดปล่อยลงสู่ลำธารเช่นกัน จะเห็นได้ว่าบทบาทของป่าไม้มีความสำคัญต่อการเก็บกักน้ำของดินค่อนข้างมาก แต่ถ้าลุ่มน้ำอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม หรือถูกทำลาย มีการตัดฟันต้นไม้ขนาดใหญ่ออกและปลูก

พืชเกษตรแทน ในช่วงระยะแรกที่เริ่มเปิดป่าออกใหม่ ดินบริเวณนั้นจะมีความอุดมสมบูรณ์สูง ต่อมาเมื่อปลูกพืชไปหลาย ๆ ปีติดต่อกันโดยขาดหลักการอนุรักษ์ดินและน้ำ เมื่อฝนตกลงมาก็จะทำลายผิวหน้าดิน พัดพาธาตุอาหารและความอุดมสมบูรณ์ไป เมื่อดินขาดสิ่งปกคลุมทำให้การซึมซับน้ำลงสู่ดินลดน้อยลง น้ำฝนที่ตกลงมาก็จะรวมตัวกันกลายเป็นน้ำไหลบ่า หน้าผาดิน ซึ่งน้ำไหลบ่าหน้าผาดินนี้จะช่วยทำให้เกิดการพังทลายของดิน และพัดพาธาตุอาหารไปได้มากยิ่งขึ้น ทำให้สูญเสียน้ำไปจากพื้นที่ลุ่มน้ำ แทนที่น้ำจะซึมซับลงไปดิน และค่อย ๆ ปลดปล่อยออกมาสู่ลำธาร น้ำจำนวนนี้บางครั้งเมื่อรวมตัวกันมากขึ้นก็จะก่อให้เกิดน้ำไหลบ่าท่วมไร่นา บ้านเรือนดังที่เกิดขึ้นในพื้นที่หลายแห่ง

ในด้านคุณภาพของน้ำ ป่าไม้จะช่วยกรองและสกัดกั้นพวกจุลินทรีย์ ตะกอน ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ซึ่งละลายหรือแขวนลอยมากับน้ำ โดยน้ำที่พัดพาเอาสารต่าง ๆ เหล่านี้ จะถูกสกัดกั้นโดยต้นไม้ ซากพืช เศษไม้ ปลายไม้ที่ร่วงหล่นบนดิน โดยเฉพาะบริเวณป่าไม้ที่อยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งในบางประเทศนิยมเหลือป่าไม้บริเวณริมฝั่งแม่น้ำไว้กว้างประมาณ 30 – 50 เมตร เพื่อช่วยกรองตะกอนและสารเคมีต่าง ๆ ทำให้คุณภาพของน้ำที่ไหลออกจากพื้นที่ต้นน้ำลำธารใสสะอาด มีสิ่งเจือปนน้อย และไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชน ปัจจุบันจะเห็นได้ว่าคุณภาพของน้ำตามแม่น้ำลำธารต่าง ๆ อยู่ในสภาพขุ่นข้น มีตะกอนและสารเคมีปะปนมากับน้ำเพราะว่าสภาพป่าไม้ในบริเวณต้นน้ำลำธารถูกบุกรุกเข้าจับจองเป็นที่ทำกิน ทำให้เกิดการพังทลายของดินและพัดพาเอาอนุภาคของเม็ดดินขนาดเล็กลงมา น้ำที่ไหลบ่าหน้าผาดินผ่านพื้นที่เกษตรกรรมก็จะพัดพาเอาพวกปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และพัดพาอนุภาคของเม็ดดินขนาดเล็ก ไหลลงสู่แม่น้ำ ทำให้เกิดมลภาวะเป็นพิษในแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ และรายงานฉบับเดียวกัน ได้สรุปประโยชน์ของพื้นที่ป่าต้นน้ำไว้ดังนี้

- 1) เป็นแหล่งรองรับ กักเก็บ ระบาย และควบคุมการไหลของน้ำฝนลงสู่ลำคลอง และทะเลสาบ
- 2) เป็นแหล่งรองรับและสกัดกั้นน้ำฝน มิให้กัดเซาะและพังทลายดินลงเป็นตะกอนขุ่นข้น และทับถม ลำคลอง และทะเลสาบให้ตื้นเขิน
- 3) เป็นแหล่งควบคุมความสมดุลของดินฟ้าอากาศ มิให้แห้งแล้งจนผิดปกติ และป้องกันมิให้เกิดอุทกภัยอย่างรุนแรง
- 4) เป็นแหล่งผลิตไม้และของป่า
- 5) เป็นแหล่งกำเนิดพืชพรรณ ไม้และที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

6.1.3 สถานการณ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ

1) การลดลงของพื้นที่ป่าไม้โดยรวมของประเทศไทย

สำหรับสถานการณ์ป่าไม้ของประเทศไทย ได้เริ่มถึงจุดที่เป็นอันตรายต่อสถานะแวดล้อม ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะเห็นความสำคัญของป่าไม้ โดยได้บรรจุเรื่องป่าไม้ไว้ในนโยบายสำคัญตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 – 6 แต่ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ยังคงมีอยู่และมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นอีกในอนาคต ดังจะเห็นได้จากพื้นที่ป่าของประเทศลดลงจาก 181,718,750 ไร่ ในปี 2504 เป็น 92,500,000 ไร่ในปี 2537 หรือลดลงกว่า 50% ในช่วงเวลา 33 ปี อัตราการ

ลดลงของพื้นที่ป่าในประเทศไทยเกิดขึ้นสวนทางกับสถานการณ์พื้นที่ป่าไม้ในอารยะประเทศ ข้อมูลในตารางที่ 2 ชี้ให้เห็นว่า ประเทศในซีกโลกตะวันตกมีพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้นเกือบทุกประเทศ เว้นแต่เพียงประเทศเดนมาร์ก (มีพื้นที่ป่าลดลง 14% ในช่วงเวลา 33ปี) และประเทศสหรัฐอเมริกา (มีพื้นที่ป่าลดลง 3.8% ในช่วงเวลา 33 ปี) ในขณะที่เมื่อเทียบพื้นที่ป่าของไทยกับพื้นที่ป่าของประเทศในแถบอาเซียนด้วยกัน พบว่า ในช่วงปี 2504 – 2537 ป่าในประเทศไทยมีอัตราการลดลงที่สูงที่สุด พื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยลดลง 50.13% (หรือ 1.52 % ต่อปี) ในขณะที่พื้นที่ป่าโดยเฉลี่ยในกลุ่มประเทศอาเซียนลดลง 14.34% (หรือ 0.43% ต่อปี)

2) การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีพื้นที่ป่าไม้ปกคลุมอยู่ประมาณ 1,173,000 ไร่ ในปี พ.ศ. 2528 หรือคิดเป็น 22.1% ของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด ในขณะที่ปี พ.ศ. 2545 พื้นที่ป่าไม้ลดลงเหลือ 658,000 ไร่ หรือคิดเป็น 12.4% ของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด (ตารางที่ 3 จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลา 17 ปีที่ผ่านมา พื้นที่ป่าไม้ในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาลดลง 43.90% (หรือ 2.6% ต่อปี) ซึ่งเป็นอัตราที่สูงกว่าอัตราการลดลงของพื้นที่ป่าโดยรวมของประเทศเกือบ 2 เท่า

3) การลดลงของพื้นที่ป่าต้นน้ำในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

หากพิจารณาเฉพาะพื้นที่ป่าต้นน้ำในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สามารถแบ่งเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ 1) กลุ่มป่าต้นน้ำเทือกเขาบรรทัด 2) กลุ่มป่าต้นน้ำโดนงาช้าง และ 3) กลุ่มป่าต้นน้ำเขาน้ำค้าง

ตารางที่ 4 แสดงให้เห็นถึงภาวะการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าต้นน้ำ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในปี 2534 พื้นที่ป่าต้นน้ำโดยรวมของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีทั้งสิ้น 617,108 ไร่ โดยแยกออกเป็นพื้นที่ในกลุ่มป่าต้นน้ำเขาบรรทัด 412,891 ไร่ พื้นที่ในกลุ่มป่าต้นน้ำโดนงาช้าง 170,217 ไร่ และพื้นที่ในกลุ่มป่าต้นน้ำเขาน้ำค้าง 34,000 ไร่ แต่ในปี 2545 พบว่าพื้นที่ป่าต้นน้ำโดยรวม ลดลงเหลือ 523,511 ไร่ โดยแยกออกเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำในกลุ่มป่าต้นน้ำเทือกเขาบรรทัด 367,448 ไร่ พื้นที่กลุ่มป่าต้นน้ำโดนงาช้าง 110,063 ไร่ และพื้นที่กลุ่มป่าต้นน้ำเขาน้ำค้าง 46,000 ไร่

ตารางที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าในกลุ่มสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา และกลุ่มประเทศอาเซียน
พ.ศ. 2504 และ 2537

หน่วย: ล้านไร่

ประเทศ	พ.ศ.2504	พ.ศ.2537	ร้อยละของการเปลี่ยนแปลง
<i>กลุ่มสหภาพยุโรป</i>	<i>632.89</i>	<i>707.82</i>	<i>11.84</i>
ออสเตรีย	19.64	20.25	3.12
เบลเยียม	4.29	4.43	3.20
เดนมาร์ค	3.03	2.61	-13.84
ฟินแลนด์	136.01	144.91	6.55
ฝรั่งเศส	72.59	93.32	28.56
เยอรมัน	63.81	66.88	4.80
กรีซ	15.46	16.38	5.90
ไอร์แลนด์	3.13	3.56	14.00
อิตาลี	36.54	42.56	16.45
เนเธอร์แลนด์	1.68	2.09	24.16
โปรตุเกส	12.50	19.39	55.10
สเปน	80.63	100.86	25.09
สวีเดน	172.81	175.16	1.36
อังกฤษ	10.78	14.94	38.55
ประเทศสหรัฐอเมริกา	1,923.14	1,849.94	-3.81
<i>กลุ่มประเทศอาเซียน</i>	<i>1,673.59</i>	<i>1,433.59</i>	<i>-14.34</i>
บรูไน	3.06	2.81	-8.16
กัมพูชา	83.03	76.25	-8.17
อินโดนีเซีย	778.75	698.59	-10.29
ลาว	97.50	78.44	-19.55
มาเลเซีย	132.18	139.05	5.20
พม่า	201.08	202.50	0.71
ฟิลิปปินส์	107.19	85.00	-20.70
สิงคโปร์	0.03	0.02	-25.00
ไทย	181.72	90.63	-50.13
เวียดนาม	89.06	60.31	-32.28

ตารางที่ 3 การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าไม้ในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาระหว่างปี 2528 และ 2545

หน่วย : 1,000 ไร่

	พ.ศ. 2528	พ.ศ. 2545
พื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด	5,308	5,306
พื้นที่ป่าไม้	1,173	658
พื้นที่ป่าไม้คิดเป็นร้อยละของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด	22.1	12.4

ที่มา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และคณะ, 2547

จะเห็นได้ว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2534 – 2545 พื้นที่ป่าต้นน้ำในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาลดลง 93,597 ไร่ หรือลดลง 1.38% ต่อปี หากวิเคราะห์แยกตามกลุ่มของป่าต้นน้ำ พบว่า กลุ่มป่าต้นน้ำเทือกเขาบรรทัดมีพื้นที่ป่าลดลง 1% ต่อปี กลุ่มป่าต้นน้ำโตนงาช้างมีพื้นที่ป่าลดลง 3.12% ต่อปี ในขณะที่กลุ่มป่าต้นน้ำเขาน้ำค้างมีพื้นที่เพิ่มขึ้น 0.29% ต่อปี ชื่อนำสังเกตประการหนึ่ง คือ ในช่วงเวลา 11 ปีดังกล่าว กลุ่มป่าต้นน้ำเขาน้ำค้างไม่เพียงแต่พื้นที่ไม่ลดลงเหมือนกลุ่มป่าต้นน้ำอื่นๆ แล้ว กลับมีพื้นที่เพิ่มขึ้นอีกด้วย

สำหรับผลกระทบจากการที่ป่าต้นน้ำลดลงและสาเหตุที่ป่าต้นน้ำลดลง ุรายละเอียดได้ในหัวข้อ 6.2 และ 6.3 ตามลำดับ

ตารางที่ 4 การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าต้นน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จำแนกตามกลุ่มป่าต้นน้ำระหว่าง พ.ศ. 2534 และ 2545

หน่วย: ไร่

กลุ่มป่าต้นน้ำ	พ.ศ. 2534	พ.ศ. 2545	การเปลี่ยนแปลง + (-)	การเปลี่ยนแปลงต่อปี + (-)
กลุ่มป่าต้นน้ำเทือกเขาบรรทัด	412,891	367,448	(45,443)	(4,131)
กลุ่มป่าต้นน้ำโตนงาช้าง	170,217	110,068	(60,154)	(5,469)
กลุ่มป่าต้นน้ำเขาน้ำค้าง	34,000	46,000	12,000	1,091
รวมทุกกลุ่มป่า	617,108	523,511	(93,597)	(8,509)

ที่มา : ข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์

6.2 ผลกระทบจากการลดลงของพื้นที่ป่าต้นน้ำ

ป่าโดยเฉพาะป่าต้นน้ำ เป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่ง เพราะป่าเป็นแหล่งกำเนิดน้ำ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญสำหรับมนุษย์ นอกจากนั้นป่ายังเป็นแหล่งอนุรักษณ์และเกื้อกูลทรัพยากรดิน อากาศ ตลอดจนสิ่งมีชีวิต

ที่อาศัยอยู่ในป่าให้คงไว้ในสภาพสมบูรณ์ ดังนั้นภาวะลดลงของป่าต้นน้ำย่อมส่งผลกระทบต่อทรัพยากรน้ำ ดิน อากาศ และระบบนิเวศในป่าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และส่งผลกระทบโดยอ้อมต่อสุขภาพประชาชนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในท้ายที่สุด

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนได้-ส่วนเสียกับป่าต้นน้ำ และการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นใน 12 อำเภอ รวมทั้งการจัดเวทีประชุมใหญ่ พบว่าภาวะลดลงของป่าต้นน้ำก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรต่าง ๆ ดังนี้ (ภาพที่ 2)

6.2.1 ทรัพยากรน้ำ

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของป่าต้นน้ำ คือ เป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำลำธารตามธรรมชาติ การดำรงอยู่หรือหมดสิ้นไปของป่าต้นน้ำย่อมส่งผลกระทบต่อแม่น้ำลำธารทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

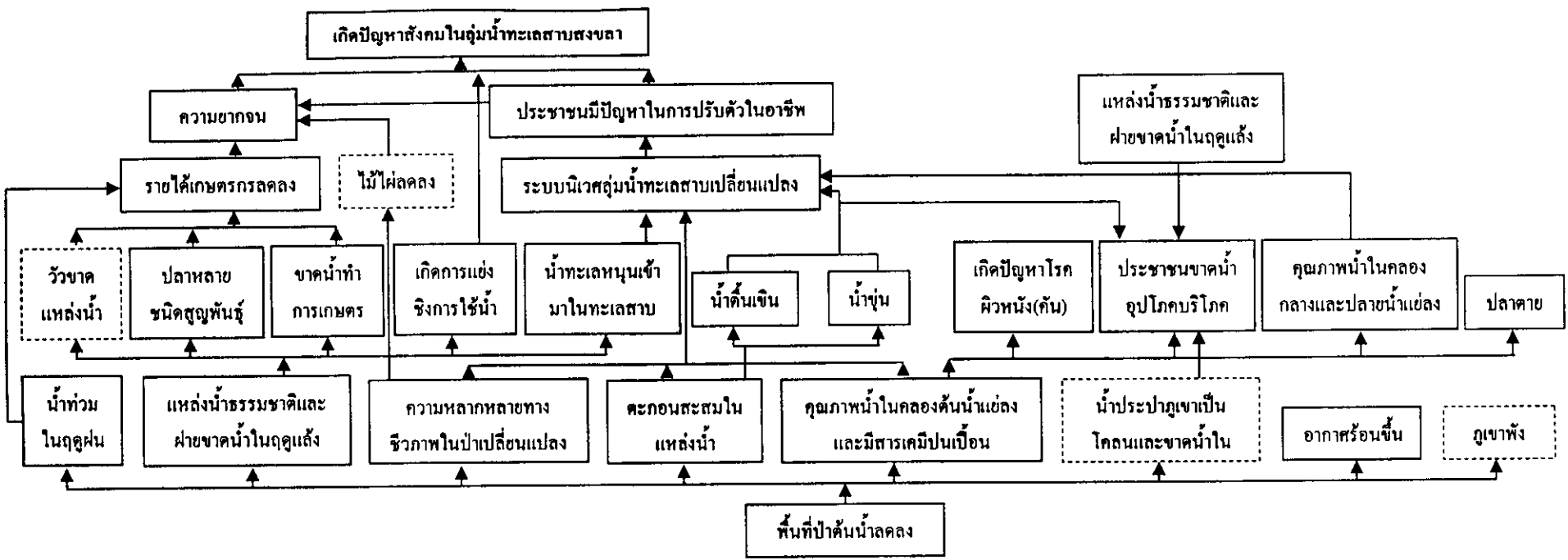
1) ปริมาณน้ำ

โดยปกติแล้ว ปริมาณน้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติจะแปรผันโดยตรงกับปริมาณน้ำฝนเป็นสำคัญ กล่าวคือ ช่วงเวลาใดที่ฝนตกมาก ปริมาณน้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติจะมาก แต่หากช่วงเวลาใดมีฝนตกน้อย ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติจะมีน้อยไปด้วยเช่นกัน ป่าต้นน้ำมีส่วนสำคัญที่ทำให้ปริมาณน้ำตามธรรมชาติมีความสมดุลระหว่างช่วงเวลาที่ฝนตกมาก (หน้าฝน) และช่วงเวลาที่ฝนตกน้อย (หน้าแล้ง)

ในพื้นที่ป่าต้นน้ำที่มีป่าไม้ปกคลุมอย่างอุดมสมบูรณ์ เมื่อฝนตกลงมาน้ำฝนจะถูกเรือนยอดของต้นไม้ดูดซับหรือยึดน้ำไว้ และบางส่วนจะไหลลงมาตามกิ่งใบและลำต้นของต้นไม้ น้ำฝนที่ไม่ปะทะกับเรือนยอดของต้นไม้ ก็จะกระทบกับซากพืชหรือเศษใบไม้ที่ร่วงหล่นตามพื้นดิน ซากพืชหรือเศษใบไม้บนพื้นที่ป่าจะมีความสามารถในการดูดซับน้ำฝนเอาไว้ประมาณ 5 เท่าของน้ำหนักแห้งของตัวเอง (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และคณะ, 2547) น้ำฝนส่วนที่เหลือจะค่อย ๆ ไหลซึมลงไปในดิน รากของต้นไม้จะมีบทบาทช่วยให้ดินกักเก็บน้ำไว้ โดยรากของต้นไม้ในป่าต้นน้ำส่วนใหญ่มีเรือนรากแผ่ขยายได้กว้างและลึก ทำให้ดินมีความร่วนซุยและการจัดเรียงตัวของช่องว่างในดินเป็นไปอย่างมีระเบียบ ดังนั้นน้ำฝนในส่วนที่ไหลซึมลงมาสู่พื้นดิน จะถูกกักเก็บไว้ในดินและจะค่อย ๆ ถูกปลดปล่อยลงสู่ลำธารในภายหลัง ดังนั้นเมื่อป่าต้นน้ำลดลงย่อมทำให้ความสมดุลดังกล่าวหมดไป ก่อให้เกิดปัญหาน้ำท่วมในฤดูฝนและขาดน้ำในฤดูแล้งในท้ายที่สุด

1.1) ปริมาณน้ำมากในฤดูฝน (น้ำท่วม)

หากป่าต้นน้ำลดลง มีผลให้เมื่อฝนตกลงมา น้ำส่วนใหญ่จะกระทบลงสู่พื้นผิวดิน โดยตรง กระบวนการซึมซับน้ำของดินลดลง เนื่องจากดินขาดความร่วนซุย ดังนั้นถ้าปริมาณน้ำฝนมาก จะทำให้เกิดน้ำป่าหน้าผิวดิน ไหลท่วมไร่นาบ้านเรือนของประชาชนในพื้นที่ตอนล่างได้ง่าย

ภาพที่ 2 ผลกระทบจากการลดลงของพื้นที่ป่าต้นน้ำ กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
 หมายถึง [ ] หมายถึง ผลกระทบของป่าต้นน้ำที่ไม่ได้เกิดขึ้นทุกอำเภอ

น้ำท่วมไร่นาก่อให้เกิดผลกระทบทางตรงต่อเกษตรกร คือ ทำให้รายได้จากการทำการเกษตรลดลงอันเนื่องจากการสูญเสียผลผลิตจากน้ำท่วม นอกจากนั้นยังมีผลให้เกษตรกรสูญเสียเวลาและรายได้จากการประกอบอาชีพในช่วงเวลาน้ำท่วมอีกด้วย จะเห็นได้ว่าผลกระทบจากภาวะน้ำท่วมมีผลซ้ำเติมต่อความยากจนของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบฯ ที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อันจะนำมาซึ่งปัญหาสังคมในลุ่มน้ำทะเลสาบฯ ในท้ายที่สุด

1.2) ปริมาณน้ำน้อยในฤดูแล้ง (ขาดน้ำ)

เมื่อป่าต้นน้ำลดลง ทำให้ปริมาณน้ำที่เก็บกักในดินตามกระบวนการข้างต้นมีน้อยลง ส่งผลให้ในช่วงฤดูแล้ง น้ำในต้นน้ำลำธารมีปริมาณลดลง ปริมาณน้ำที่ลดลงในฤดูแล้งส่งผลกระทบต่อที่สำคัญคือ

(1) เกษตรกรขาดน้ำทำการเกษตรและเลี้ยงสัตว์

การทำการเกษตรจำเป็นต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยหลักในการผลิต ดังนั้นเมื่อขาดน้ำย่อมทำให้ผลผลิตทางการเกษตรทั้งพืชไร่และพืชสวน รวมทั้งนาลดลง ในบางพื้นที่เช่น อำเภอนาหม่อมพบว่าเกิดปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำในการเลี้ยงวัวของประชาชนในพื้นที่ ปัญหาดังกล่าวส่งผลให้รายได้เกษตรกรลดลง เป็นการซ้ำเติมปัญหาความยากจนและก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา

(2) ปลายางชนิดสูญพันธุ์

ในช่วงฤดูแล้งระดับน้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติจะมีระดับลดลงจากช่วงเวลาปกติมาก ระดับน้ำที่ลดลงส่งผลให้ปลายางชนิดที่อาศัยอยู่ได้เฉพาะบางระดับความลึกสูญพันธุ์ไป ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ที่หาปลาในแม่น้ำลำคลองเพื่อบริโภค จำต้องสูญเสียรายได้ส่วนหนึ่งเพื่อไปซื้อปลาจากตลาดมาบริโภคแทน มีผลให้รายได้เกษตรกรลดลง เป็นการซ้ำเติมปัญหาความยากจนและก่อให้เกิดปัญหาสังคมในท้ายที่สุด

(3) เกิดการแย่งชิงการใช้ทรัพยากรน้ำ

ทรัพยากรน้ำมีอยู่อย่างจำกัด ในขณะที่มีความต้องการใช้น้ำมาก ทำให้ปัญหาการแย่งชิงการใช้ทรัพยากรน้ำเป็นปัญหาที่อาจจะหลีกเลี่ยงให้เกิดขึ้น โดยหากพื้นที่ต้นน้ำใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติมากย่อมเหลือน้ำให้พื้นที่กลางน้ำและปลายน้ำใช้น้อยลง กรณีพิพาทอันเนื่องมาจากการแย่งชิงจากการใช้น้ำเป็นปัญหาที่สำคัญในสังคม

(4) น้ำทะเลหนุนเข้ามาในทะเลสาบ

น้ำในทะเลสาบสงขลาเกิดจากการผสมผสานกันของน้ำทะเลจากอ่าวไทย และน้ำจืดจากแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ ส่งผลให้น้ำในทะเลสาบสงขลามีทั้งน้ำเค็ม น้ำกร่อยและน้ำจืด โดยส่วนน้ำเค็มจะอยู่ติดกับทางเชื่อมอ่าวไทย และน้ำจืดจะอยู่ในพื้นที่ตอนลึกเข้ามา ดังนั้นหากน้ำจืดที่เกิดขึ้นจากแหล่งต้นน้ำลำธารมีปริมาณน้อยลง ย่อมทำให้สัดส่วนของพื้นที่ของน้ำเค็ม น้ำกร่อยและน้ำจืดในทะเลสาบสงขลาเปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาต่อระบบนิเวศในลุ่มน้ำทะเลสาบฯ และทำให้ประชาชนที่อาศัยน้ำจืดในการประกอบอาชีพ เช่น ทำนามีปัญหาในการประกอบอาชีพ

เนื่องจากการขาดแคลนแหล่งน้ำจืด และปัญหาความเค็มของดิน ทำให้เกิดปัญหาความยากจนและเกิดปัญหาสังคมในท้ายที่สุด

(5) ประชาชนขาดน้ำอุปโภคบริโภค

เมื่อแหล่งน้ำธรรมชาติขาดน้ำในฤดูแล้ง ส่งผลให้ประชาชนที่ใช้น้ำโดยตรงจากแม่น้ำ ลำคลองขาดแคลนน้ำใช้ในการอุปโภคและบริโภค และยังส่งผลให้ประชาชนที่ใช้น้ำประปามีปัญหาการขาดแคลนน้ำเช่นกัน เนื่องจากการประปาประสบปัญหาการขาดแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการผลิตน้ำประปา

2) คุณภาพน้ำ

นอกจากปัญหาป่าต้นน้ำลดลงจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อความสมดุลของปริมาณน้ำในช่วงฤดูฝนและฤดูแล้งแล้ว ยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพน้ำอีกด้วย ปัญหาด้านคุณภาพน้ำที่เกิดขึ้นได้แก่

2.1) ตะกอนสะสมในแหล่งน้ำ

เมื่อป่าต้นน้ำลดลง หากฝนตกเม็ดฝนจะตกปะทะกับเม็ดดินโดยตรง ความแรงของน้ำฝนที่ตกกระทบจะทำให้อนุภาคเม็ดดินบนผิวดินแตกกระจายและในที่สุดจะถูกน้ำฝนพัดพาไป ตะกอนดินที่เกิดขึ้นดังกล่าวย่อมส่งผลให้แหล่งน้ำธรรมชาติตื้นเขิน และน้ำมีสีขุ่น (แดง) ปัญหาดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อปัญหาการขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภคของประชาชน ตลอดจนกระทบต่อระบบนิเวศลุ่มน้ำทะเลสาบฯ ทำให้น้ำในลำคลองและทะเลสาบฯ ตื้นเขิน

จากการประเมินปริมาณตะกอนดินที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการปลูกยางพาราในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1 และชั้น 2 ที่มีความลาดชันของพื้นที่ 15 – 50% พบว่าในพื้นที่ลาดชัน 15 – 35% จะทำให้เกิดตะกอนดินอยู่ระหว่าง 5 – 20 ตัน/ไร่/ปี และที่ลาดชันมากกว่า 35% จะเกิดตะกอนดินประมาณ 20 – 100 ตัน/ไร่/ปี (มุตตาส อ่าง โดยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และคณะ, 2547)

2.2) น้ำประปาภูเขาเป็นโคลน และขาดน้ำในบางช่วง

ในหลายพื้นที่ที่ประสบปัญหาด้านการขาดแคลนน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค ได้แก่ปัญหาโดยการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำธรรมชาติในป่าต้นน้ำหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า ประปาภูเขา เมื่อป่าต้นน้ำลดลงย่อมส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำที่ใช้ทำประปาภูเขาลดลง และที่สำคัญคือคุณภาพน้ำที่ใช้ทำการประปาภูเขาแยลง โดยมีโคลนปนเปื้อนมากับน้ำประปาภูเขา (อำเภอรัศมี) การขาดน้ำประปาจากภูเขาย่อมส่งผลซ้ำเติมปัญหาการขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภคของประชาชนในท้ายที่สุด

2.3) คุณภาพในคลองต้นน้ำแยลงและมีสารเคมีปนเปื้อน

โดยปกติป่าต้นน้ำจะช่วยกรองและสกัดกั้นสารจุลินทรีย์ ตะกอน ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ซึ่งละลายหรือแขวนลอยมากับน้ำ โดยน้ำที่พัดพาเอาสารต่าง ๆ เหล่านี้จะถูกสกัดกั้นโดยต้นไม้ ซากพืช เศษไม้ ปลายไม้ที่ร่วงหล่นลงบนพื้นดิน ทำให้คุณภาพของน้ำที่ไหลออกจากพื้นที่ต้นน้ำ ลำธารใสสะอาด มีสิ่งเจือปนน้อยและไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชน (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และคณะ, 2547) แต่เมื่อป่าต้นน้ำถูกบุกรุกมากขึ้น โดยเฉพาะบุกรุกจากการปลูกยางพารามีผลให้กระบวนการกรองน้ำดังกล่าวเกิดขึ้นน้อยลง ประกอบกับปริมาณสารเคมี ปุ๋ย ที่ใช้ในการผลิตยางปนเปื้อนลงน้ำมากขึ้น ทำให้คุณภาพน้ำในคลอง

คั้นน้ำแยง และเมื่อน้ำในคลองคั้นน้ำมีคุณภาพแยง ย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำในคลองกลางน้ำและปลายน้ำ และกระทบต่อระบบนิเวศลุ่มน้ำทะเลสาบฯ ในท้ายที่สุด

นอกจากนั้นการที่คุณภาพน้ำในคลองคั้นน้ำแยงและมีสารเคมีปนเปื้อนในน้ำ ส่งผลกระทบต่อปลาในแม่น้ำลำคลองตาย ประชาชนขาดน้ำอุปโภคบริโภค และประชาชนที่ใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติมีอาการคันจากโรคผิวหนังอีกด้วย

6.2.2 ทรัพยากรดิน

การที่ป่าคั้นน้ำถูกบุกรุกส่งผลให้ดินขาดสิ่งปกคลุม เมื่อฝนตกลงมาทำให้เกิดน้ำไหลบ่าหน้าผิวดิน และน้ำไหลบ่าหน้าผิวดินนี้ทำให้เกิดการพังทลายของดินในท้ายที่สุด อย่างไรก็ตามในเบื้องต้นพบว่าปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นในอำเภอองครักษ์เท่านั้น

6.2.3 อากาศ

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ป่าเป็นแหล่งควบคุมความสมดุลของดิน ฟ้า อากาศ โดยพื้นที่บริเวณป่าจะมีความชุ่มชื้น และมีอากาศเย็นสบาย แต่ปัจจุบันจากการสอบถามผู้อาวุโสในหลายพื้นที่ ได้ข้อสรุปตรงกันว่า อุณหภูมิในบริเวณป่าคั้นน้ำสูงขึ้น

6.2.4 ความหลากหลายทางชีวภาพในป่า

พื้นที่ป่าคั้นน้ำที่ลดลงย่อมส่งผลกระทบต่อ ความหลากหลายของสัตว์ป่า พืชพรรณและสมุนไพรต่าง ๆ ในบางพื้นที่ เช่น ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ พบว่าของป่า เช่น ไม้ไผ่มีปริมาณลดลงมาก นอกจากนี้การที่ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าเปลี่ยนแปลงย่อมกระทบถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศลุ่มน้ำทะเลสาบฯ อีกด้วย

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า ภาวะป่าคั้นน้ำลดลงก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรอื่น ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรน้ำ ดิน อากาศ ตลอดจนกระทบต่อระบบนิเวศในป่าและลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทั้งระบบ ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นย่อมย้อนกระทบกลับมาสู่มนุษย์ในรูปแบบของปัญหาทางสุขภาพและสังคมในท้ายที่สุด

6.3 ปัญหาและสาเหตุของการลดลงของพื้นที่ป่าคั้นน้ำ

จากการศึกษาพบว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้พื้นที่ป่าคั้นน้ำลดลงในระยะหลังปีที่ผ่านมา จำแนกออกได้เป็น 6 สาเหตุหลัก ๆ คือ 1) นโยบายของรัฐบาลในการจัดทำโครงสร้างพื้นฐาน 2) การประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการและระหว่างหน่วยงานราชการกับประชาชน 3) จิตสำนึกของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง 4) การบุกรุกเพื่อพื้นที่ทำกินของประชาชน 5) ความต้องการไม้จากป่าเพื่อสร้างบ้าน และสุดท้าย คือ 6) ผู้มีอิทธิพลบุกรุกป่า โดยแต่ละสาเหตุมิรายละเอียด ดังนี้ (ภาพที่ 3)

6.3.1 นโยบายรัฐบาลในการจัดทำโครงสร้างพื้นฐาน

นโยบายของรัฐในการทำโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) นั้น มองด้านหนึ่งก็ดูเสมือนหนึ่งมีความจำเป็น แต่หากมองในแง่ลบการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานก็มีส่วนโดยตรงต่อการคุกคามพื้นที่ป่า นโยบายของรัฐบาลที่จะกล่าวถึงในที่นี้มี 2 ประการ

1) การตัดถนนเข้าสู่เขตป่า

การตัดถนนเข้าสู่เขตป่า ไม้ น่าจะเป็นถนนที่สร้างขึ้นด้วยจุดประสงค์เป็นถนนยุทธศาสตร์ในอดีตที่ทำให้ฝ่ายบ้านเมืองสามารถเคลื่อนตัวเข้าสู่ฐานที่มั่นของฝ่ายตรงข้ามได้โดยง่าย หรือพูดอีกอย่างหนึ่งได้ว่าเป็นถนนที่สร้างขึ้นเพื่อทำลายฐานที่มั่นของฝ่ายตรงข้ามนั่นเอง อีกประเภทหนึ่งคือ เป็นถนนที่สร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในเชิงพัฒนาหรือเพื่อความเจริญของชุมชนชายป่า ทำให้การสัญจรไปมาระหว่างชนบทกับเมือง รวมทั้งการลำเลียงผลผลิตระหว่างชนบทกับเมืองเป็นไปได้ง่ายและสะดวกขึ้น

ไม่ว่าจะเป็นการสร้างถนนโดยมีวัตถุประสงค์อันใด หากเป็นถนนที่สร้างขึ้นโดยมีจุดหมายปลายทางตรงเขตป่าต้นน้ำ ข่อมทำให้พื้นที่ป่าต้นน้ำส่วนหนึ่งถูกทำลายไปโดยตรง และที่สำคัญคือ ตัวถนนเองก็กลายเป็นเส้นทางลำเลียงไม้ที่ถูกตัดโดยชาวบ้าน นายทุน หรือผู้มีอิทธิพลออกจากป่าต้นน้ำได้ง่ายขึ้น ป่าต้นน้ำจึงค่อย ๆ ลดลงในที่สุด

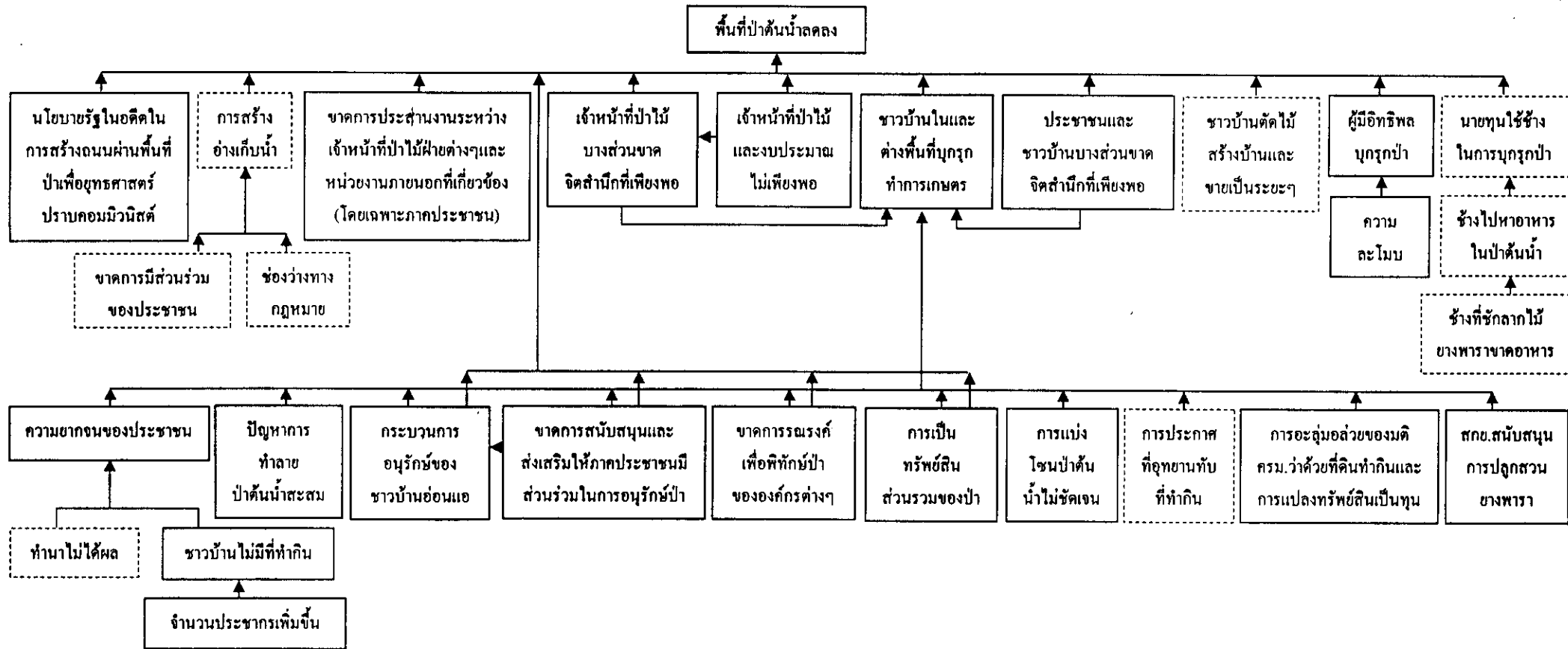
อย่างไรก็ตามการสร้างถนนโดยมีวัตถุประสงค์แบบแรกนั้น ในปัจจุบันดูเหมือนจะยุติลงโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้เพราะเงื่อนไขการสู้รบระหว่างฝ่ายบ้านเมืองกับฝ่ายตรงข้ามได้ยุติลงแล้ว แต่สำหรับการสร้างถนนด้วยวัตถุประสงค์แบบที่สอง คือ หวังผลในเชิงพัฒนา ก็ยังคงมีให้เห็นอยู่ทั่วไปในสถานการณ์ปัจจุบันทั้งในรูปแบบถนนลาดยางและในรูปแบบถนนลูกรัง

2) การสร้างอ่างเก็บน้ำ

การสร้างอ่างเก็บน้ำไม่ว่าจะมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดหาน้ำให้เกษตรกร เพื่อการอุปโภค เพื่อการอุตสาหกรรม เพื่อป้องกันน้ำท่วม หรือเพื่อขับไล่น้ำเค็ม อ่างเก็บน้ำแทบทั้งหมดในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ต่างก็ตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำชั้น 1 และชั้น 2 ซึ่งก็คือในบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำทั้งสิ้น จากการศึกษายังพบว่า ขณะนี้กรมชลประทานยังมีแผนที่จะก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดกลางอีกหลายจุด ในบริเวณป่าต้นน้ำของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

อันที่จริงนั้นโดยกฎหมายว่าด้วยป่าอนุรักษ์ รวมทั้งลุ่มน้ำชั้น 1 และชั้น 2 ต่างก็มีเจตนาเพื่อพิทักษ์ป่าต้นน้ำไว้อย่างรัดกุม การก่อสร้างถาวรวัตถุใด ๆ ในพื้นที่ดังกล่าวย่อมกระทำมิได้แต่ด้วยความเห็นอกว่าของมติ ค.ร.ม. การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำซึ่งไม่ว่าจะสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อะไรดังกล่าวข้างต้นย่อมสามารถกระทำได้

การสร้างอ่างเก็บน้ำหรือที่ชาวบ้านในพื้นที่เรียกว่าเขื่อนนั้นเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ป่าต้นน้ำลดลงไป จากการศึกษาพบว่านอกจากพื้นที่ป่าต้นน้ำส่วนหนึ่งจะสูญหายไปตามขนาดพื้นที่อ่างและบริเวณขอบ ๆ อ่างเก็บน้ำแล้ว พื้นที่ป่าต้นน้ำยังมีโอกาสถูกทำลายโดยกลุ่มต่าง ๆ อีก 3 กรณี ทั้ง 3 กรณีดังกล่าวได้เกิดขึ้นแล้วกับอ่างเก็บน้ำคลองป่าบอน ตำบลทุ่งนารี อำเภอป่าบอน และกำลังเกิดขึ้นในขณะศึกษากับอ่างเก็บน้ำเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมค อำเภอตะโหมค กล่าวคือ

ภาพที่ 3 สาเหตุของการลดลงของพื้นที่ป่าต้นน้ำ อุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
 หมายเหตุ □ หมายถึง สาเหตุปัญหาของป่าต้นน้ำที่ไม่ได้เกิดขึ้นทุกอำเภอ

2.2) มีการบุกรุกป่าจากบุคคลภายนอกพื้นที่เพื่อหวังค่าเวนคืนและค่าอาสิน

กรณีนี้กำลังเกิดขึ้นในขณะที่ศึกษากับอ่างเก็บน้ำเขาหัวช้าง ซึ่งกำลังจะก่อสร้างในอนาคตอันใกล้ กล่าวคือมีบุคคลภายนอกพื้นที่จำนวนมากเข้าครอบครองที่ดินในพื้นที่ป่าต้นน้ำ หวังได้ค่าเวนคืนที่ดิน หากมีการสร้างอ่างเก็บน้ำ และมีขบวนการล่าเลี้ยงกล่าไม้เป็นจำนวนมากขึ้นสู่พื้นที่ และจ้างชาวบ้านทำการปัก-ปลูกอย่างมิได้หวังผลผลิต แต่ปัก - ปลูก ขึ้นเพื่อหวังผลการชดเชยอาสิน การเข้าครอบครองที่ทำกินหวังค่าเวนคืนก็ดี การล่าเลี้ยงกล่าไม้เขาไปปัก - ปลูก อย่างรีบเร่งก็ดี จากการศึกษาพบว่ามี การทำกันอย่างเป็นกระบวนการ

2.3) แรงกดดันให้ชาวบ้านหาที่ทำกินแห่งใหม่

เหตุผลคือ ในเมื่อชาวบ้านจำนวนไม่น้อยได้เข้ามาหากินอยู่กับพื้นที่ป่าก่อนที่จะถูกขีดครอบไว้ว่าจะเป็นที่ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ ภายหลังจากเวนคืนที่ดิน จะมีชาวบ้านส่วนหนึ่งไม่มีที่ทำมาหากิน อาจจะตัดสินใจบุกรุกป่าเพื่อทำกินในที่แห่งใหม่ แม้จะมีป่าให้บุกรุกได้น้อยมากในปัจจุบัน

6.3.2 การประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการ และระหว่างหน่วยงานราชการกับประชาชน

ด้วยความจำกัดของกำลังคนภาครัฐในแทบทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำทั้งกำลังคนด้านป่าไม้ กำลังคนฝ่ายปกครองและตำรวจ และด้วยความจำกัดของงบประมาณและนับวันที่รัฐบาลจะจัดสรรให้ตามภารกิจที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ การจะพิทักษ์ป่าต้นน้ำ หรือการจะฟื้นฟูป่าต้นน้ำให้มีความสมบูรณ์ขึ้นมาบ้าง จำเป็นต้องอาศัยการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ แต่จากการศึกษาพบว่าแทบทุกพื้นที่ป่าต้นน้ำในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ยังมีปัญหาการประสานงาน ปัญหาการประสานงานที่น่าจะมีส่วนสำคัญทำให้ไม่สามารถพิทักษ์ป่า และฟื้นฟูป่าต้นน้ำให้กลับมาได้ดังที่หวัง มี 3 ประการ

1) ปัญหาการประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้ด้วยกันเอง

เจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ซึ่งดูแลเขตป่าสงวน ต่างก็ถือ พ.ร.บ. ของตัวเองเป็นแนวปฏิบัติ และรับผิดชอบเฉพาะคดีหรือกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของตัวเองเท่านั้น ความร่วมมือประสานงานกันระหว่างหน่วยงานที่จะทำงานเกี่ยวข้องกับป่าดังกล่าวมีน้อยมาก ขาดเอกภาพ นับเป็นปัจจัยคุกคาม (threat) ที่สำคัญต่อการหายไปของพื้นที่ป่า

2) ปัญหาการประสานงานกันระหว่างเจ้าหน้าที่ดูแลป่าไม้กับหน่วยงานอื่น ๆ

ป่าไม้นั้นนอกจากจะมีอยู่ในเขตป่าสงวน ซึ่งต่อมาอาจจะถูกประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรืออาจจะถูกประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ ซึ่งต่างก็มี พ.ร.บ. รองรับ นอกจากนั้นอาจจะถูกประกาศเป็นป่าอื่น ๆ ตามมติคณะรัฐมนตรี เช่น ป่าสิริกิต เป็นต้น ป่าตามมติ ค.ร.ม. ดังกล่าวมิได้มี พ.ร.บ. รองรับแต่อย่างใด คำถามที่จะเกิดขึ้น คือ ใครจะเป็นผู้ดูแลป่าเหล่านั้น

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ นอกจากจะขาดเจ้าภาพผู้ดูแลป่าตามมติ ค.ร.ม. อย่างชัดเจน และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ด้วยกันเองขาดการประสานงานกันดังกล่าวไว้ในข้อ 1) แล้ว ระหว่างเจ้าหน้าที่ดูแลป่าไม้

กับ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง (ซึ่งรวมทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และตำรวจ) ก็ยังขาดการประสานงานกันอีกด้วย ปัญหาเชิงประจักษ์ คือ กรณีป่าผาค่า อำเภอคลองหอยโข่ง จากการศึกษาพบว่าแม้บางครั้งจับผู้บุกรุกได้ บางครั้งจับได้ของกลาง แต่ก็ไม่เคยสาวถึงผู้อยู่เบื้องหลัง หากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ฝ่ายปกครอง ตำรวจ หรือ อาจรวมถึง อ.บ.ต. มีความร่วมมือและประสานงานกัน การบุกรุกป่าต้นน้ำน่าจะบรรเทา

3) ปัญหาการประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้าน

ที่จริงแล้วพื้นที่ป่าต้นน้ำ แม้จะเหลืออยู่น้อยลงแล้วก็ตาม แต่พื้นที่ป่าไม้ก็ยังคงกว้างใหญ่ เกินกว่าที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ปกครองตำรวจ จะดูแลได้อย่างทั่วถึง ชาวบ้านต่างหากที่มีแขนขา มากมายครอบคลุมไปทั่วทุกพื้นที่ป่าต้นน้ำ หากสามารถทำให้ชาวบ้านมีหัวใจอนุรักษ์และเห็นความสำคัญของป่าต้นน้ำ ชาวบ้านนั้นแหละจะเป็นผู้พิทักษ์ป่าให้แผ่นดิน ในทำนองเดียวกันจากการศึกษาพบว่า การประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่า ทั้งทางตรงและทางอ้อมกับชาวบ้านในบริบทที่เกี่ยวกับป่ามีน้อยมาก

6.3.3 จิตสำนึกของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

คำว่าเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในที่นี้ หมายถึง เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้อ้อมทางตรงก็ทางอ้อมประกอบด้วย

- 1) เจ้าหน้าที่ป่าไม้ทุก ๆ กรมที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำ เช่น เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ เจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ฯลฯ
- 2) เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง รวมถึงกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งต่างก็เป็นพนักงานของรัฐ
- 3) เจ้าหน้าที่ตำรวจ
- 4) เจ้าหน้าที่องค์กรบริหารส่วนตำบล ฯลฯ

จากการศึกษาพบว่าเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ดังกล่าว บางส่วนขาดจิตสำนึกที่เพียงพอต่อการร่วมกันในการรักษาป่า พื้นที่ป่าต้นน้ำค่อย ๆ หายไปเรื่อย ๆ จากการกระทำของมนุษย์ในรูปแบบต่าง ๆ หากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องโดยตรง ดัง 1) และที่เกี่ยวข้องโดยอ้อมดัง 2) 3) และ 4) เพิ่มจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อพื้นที่ป่าขึ้น สถานการณ์พื้นที่ป่าต้นน้ำน่าจะดีกว่าที่เป็นอยู่

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า เจ้าหน้าที่ป่าไม้ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าสาเหตุที่เป็นอุปสรรคทำให้ไม่สามารถพิทักษ์รักษาพื้นที่ป่าไว้ได้ เพราะ

- 1) เจ้าหน้าที่น้อยเกินไป ไม่สามารถดูแลพื้นที่ป่าไม้อย่างทั่วถึง
- 2) งบประมาณจำกัดมาก เช่น หน่วยพิทักษ์ป่า 1 หน่วย สามารถเบิกงบประมาณค่าน้ำมันรถยนต์ได้เพียง 1,000 บาทต่อเดือน มีรถกระบะเก่า ๆ เพียง 1 คัน เป็นต้น

6.3.4 การบุกรุกเพื่อพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน

การบุกรุกที่ทำกินของชาวบ้านเข้าไปในเขตป่ามีมาช้านาน และเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้พื้นที่ป่าลดลง รองจากการให้สัมปทาน ไม้ของรัฐแก่เอกชนในอดีต และการก่อสร้าง โครงสร้างพื้นฐาน ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ.2532 รัฐบาลมีนโยบายปิดป่า สืบเนื่องจากกรณีอุทกภัยที่อำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช หลังจาก

นั้นมาทำให้สัมปทานแก่บริษัทเอกชนก็ยุติลง การบุกรุกป่าในระยะหลังจะเป็นผลงานของชาวบ้านเป็นสำคัญ บุกรุกพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม จนจรดป่าต้นน้ำ ส่วนใหญ่บุกรุกเพื่อทำสวนยางพารา รองลงมาเป็นสวนไม้ผล พื้นที่ป่าต้นน้ำที่ยังมีการบุกรุกเป็นจุด ๆ อยู่ในปัจจุบันขณะศึกษา เช่น บริเวณป่าผาคำ อำเภอคลองหอยโข่ง ป่าวังพา ป่าโดนงาช้าง อำเภอหาดใหญ่ ป่าเขาบรรทัดในเขตอำเภอศรีบรรพต เป็นต้น และการบุกรุกดังกล่าวมาจากทั้งคนในพื้นที่และต่างพื้นที่

ปัจจัยที่ส่งเสริมการบุกรุกเพื่อพื้นที่ทำกินเข้าไปในเขตป่ารวมทั้งป่าต้นน้ำมี 10 ประการ

1) ความยากจนของประชาชน จากการศึกษาพบว่าความยากจนเป็นสาเหตุที่กดดันให้ชาวบ้านที่ไม่มีทางเลือกจะไป และไม่ยอมละทิ้งชุมชน จำเป็นต้องบุกรุกเพื่อที่ทำกิน สาเหตุของความยากจนเกิดจาก 2 ปัจจัย

1.1) การทำนาไม่ได้ผล เช่นกรณีป่าเขาบรรทัด อำเภอสงขลา ด้วยเหตุผลของการขาดน้ำเป็นสำคัญ

1.2) การเพิ่มขึ้นของประชาชนในพื้นที่ เป็นเหตุให้ที่ทำกินที่มีอยู่เดิมไม่เพียงพอ

2) ปัญหาการทำลาย/บุกรุกป่าต้นน้ำมีชานาน

อาจกล่าวได้ว่าการบุกรุกป่าต้นน้ำเป็นปัญหาหมักหมมมานาน จนกลายเป็นปัญหาที่อยู่คู่กับสังคม ธรรมชาติของปัญหาที่สะสมมานานเช่นนี้ จึงมีส่วนทำให้เจ้าหน้าที่ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องมีความรู้สึกว่ามีปัญหานี้จะแก้หรือไม่แก้ก็ไม่น่าจะมีปัญหา ความกระตือรือร้นในการจัดการกับผู้บุกรุกจึงไม่มี

3) กระบวนการอนุรักษ์ของชาวบ้านอ่อนแอ

ไม่ว่าจะเป็นสาเหตุมาจากการขาดการเรียนรู้หรือจากสาเหตุอื่นใด ต้องยอมรับกันว่าการที่จะให้ชาวบ้านโดยทั่วไป (ซึ่งมีปัญหาปากท้อง) มีจิตสำนึกในเชิงอนุรักษ์รักษาพื้นที่ป่าให้คงอยู่ชั่วลูกชั่วหลานไม่ใช่เรื่องง่าย กระบวนการอนุรักษ์ของชาวบ้านในส่วนใหญ่ของพื้นที่สำรวจจึงอ่อนแอ และหลายพื้นที่ไม่ปรากฏว่ามีกลุ่มอนุรักษ์ป่าจากประชาชนแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้การคอยกระตุ้นเตือนหรือการให้การศึกษาเรื่องป่าจากชาวบ้านสู่ชาวบ้านจึงไม่ค่อยมี การบุกรุกของชาวบ้านจึงกระทำได้ง่ายขึ้น

4) ขาดการสนับสนุนและส่งเสริมให้ภาคประชาชน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าภาคประชาชนที่มีความโดดเด่นในการอนุรักษ์ป่าในพื้นที่ป่าต้นน้ำ เช่น

4.1) กลุ่มประชาคมพิทักษ์ป่าผาคำ อำเภอคลองหอยโข่ง

4.2) เครือข่ายเยาวชนป่าต้นน้ำเขาบรรทัด อำเภอสงขลา

4.3) กลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้างและกลุ่มจัดการป่าชุมชนน้ำตกท่าช้าง อำเภอตะโหมด ซึ่ง 2 กลุ่มนี้ ได้รับอิทธิพลจากการปลูกฝังจิตสำนึกรักป่า จากสถานานวัด วัดตะโหมด

กลุ่มอนุรักษ์ทั้ง 3 พื้นที่ดังกล่าวไม่เพียงแต่ไม่ได้รับการสนับสนุน โดยเฉพาะด้านเงินทุนจากภาครัฐเพื่อการพิทักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำแล้ว แกนนำในกลุ่มยังถูกคุกคามจากคนแปลกหน้าต่างพื้นที่อีกด้วย ดังกรณีที่เพิ่งเกิดขึ้นกับแกนนำฝ่ายฆราวาสของสถานานวัด

5) ขาดการรณรงค์เพื่อพิทักษ์ป่าขององค์กรที่เกี่ยวข้อง

การรณรงค์เพื่อพิทักษ์ป่าในรูปแบบต่าง ๆ ให้ชาวบ้านมีสำนึกที่ดีต่อผืนป่าโดยเฉพาะป่าต้นน้ำ เป็นกิจกรรมที่มีความจำเป็น โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่พื้นที่ป่าต้นน้ำร่อยหรอลงเช่นทุกวันนี้ แต่จากการศึกษาพบว่าแทบทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องกับป่า ฝ่ายปกครอง อบต. ในเขตป่าต้นน้ำ เป็นต้น มิได้มีนโยบายหรือแผนกิจกรรมเพื่อการรณรงค์ดังกล่าวในเชิงรุกแต่อย่างใด

6) ธรรมชาติของการเป็นทรัพย์สินส่วนรวม

ขึ้นชื่อว่าป่าไม่ว่าจะเป็นป่าอะไร หรือป่าที่ไหน ต่างก็มีลักษณะพิเศษที่เรียกว่าเป็นทรัพย์สินส่วนรวม (common property) ด้วยลักษณะของความเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของป่าดังกล่าว โดยธรรมชาติทุกคนก็อยากเข้าไปใช้ประโยชน์ และแน่นอนว่าหากเข้าไปใช้ประโยชน์โดยขาดการควบคุมหรือไม่มีเงื่อนไข พื้นที่ป่าก็ย่อมลดลงเป็นธรรมดา

อนึ่งปัจจัยรายการที่ 3)– 6) นอกจากจะเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ชาวบ้านบุกรุกป่าเพื่อที่ทำกินแล้วโดยตัวมันเอง ยังเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการลดลงของพื้นที่ป่าต้นน้ำอีกด้วย

7) การแบ่งโซนป่าต้นน้ำไม่ชัดเจน

การแบ่งโซนป่าต้นน้ำไม่ชัดเจน อาจจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ชาวบ้านมักนำมาเป็นข้ออ้างในการบุกรุกป่า แต่ถึงแม้จะมีการแบ่งโซนชัดเจน การบุกรุกป่าก็ยังเกิดขึ้นได้ ดังเช่นกรณีการบุกรุกป่าผาคำของผู้มีอิทธิพล ในเขตป่าสิริกิต อำเภอลองหอยโข่ง ซึ่งเป็นป่าในพระบรมภักิโรย ก็ยังไม่มีการละเว้น

8) การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติทับที่ทำกินของชาวบ้าน

ในบางพื้นที่ชาวบ้านได้เข้าทำกินในเขตป่าต้นน้ำอยู่ก่อนแล้ว ต่อมารัฐได้ประกาศพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตอุทยานแห่งชาติทับที่ทำกินของชาวบ้าน เช่น กรณีเขตอุทยานแห่งชาติเขาปู่เขาย่า ซึ่งประกาศเมื่อปี 2525 ในขณะที่พื้นที่ที่กฎหมายประกาศดังกล่าว ชาวบ้านบางรายได้เข้าไปทำกิน โดยเฉพาะการทำสวนยางพารา ตั้งแต่ก่อนปี 2500 และอีกจำนวนไม่น้อยที่เข้าไปทำกินระหว่างปี 2500-2525 เป็นต้น

9) การอะลุ่มอล่วยของมติ ครม. ว่าด้วยที่ดินทำกิน

อาจจะด้วยเหตุผลเชิงรัฐศาสตร์หรือเหตุผลเชิงการปกครอง บ่อยครั้งฝ่ายบ้านเมืองโดยมติ ครม. มักจะให้ความยืดหยุ่นต่อชาวบ้านที่เข้ามาทำกินในเขตป่า ไม่ว่าจะเป็ป่าประเภทใด โดยมีเงื่อนไขในการรับสิทธิที่แตกต่างกัน ขึ้นกับว่าชาวบ้านเข้าไปทำกินในเขตป่าก่อนหรือหลังกฎหมายประกาศ มติ ครม. ที่มีการอะลุ่มอล่วยต่อผู้ทำกินในเขตป่าในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมา เช่น

9.1) มติ ครม. ว่าด้วยสิทธิในที่ทำกิน

9.2) มติ ครม. ว่าด้วยการปฏิรูปที่ดิน (ส.ปก.4-01 พ.ศ.2536)

9.3) มติ ครม. ว่าด้วยการตรวจสอบ-รับรองสิทธิ (30 มิถุนายน พ.ศ.2541)

9.4) มติ ครม. ว่าด้วยการแปลงทรัพย์สินเป็นทุน (พ.ศ.2547)

มติ ครม. ดังกล่าวข้างต้นแม้จะส่งผลในเชิงการเมือง แต่อีกด้านหนึ่งจะทำให้ชาวบ้านได้ใจ และคิดอยู่เสมอว่าบุกรุกก็ครั้งก็จะ ได้ที่ทำกินทุกครั้ง พื้นที่ป่าต้นน้ำที่เหลือจำนวนไม่มากในปัจจุบัน ก็

อาจจะถูกบุกรุกต่อไปก็เพราะความอะลุ่มอล่วยของมติ ครม. เหล่านี้ และอาจจะมิมติ ครม. ฉบับต่อ ๆ ไปไม่มีที่สิ้นสุด ในเชิงอนุรักษ์อาจจะมองว่าการคุกคามพื้นที่ป่าเป็นผลมาจากมติ ครม. ต่าง ๆ ดังกล่าวนั่นเอง

10) การสนับสนุนการปลูกยางพาราของสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง
การสนับสนุนการปลูกยางพาราของสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สทย.)

เป็นผลมาจากนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการให้ไทยเป็นหนึ่งในโลกด้านผลผลิตยางพารา และในสถานการณ์ปัจจุบันการส่งเสริมให้เกษตรกรขยายพื้นที่ปลูกยางพารากระทำกันอย่างจริงจังเป็นลำดับขั้น ซึ่งอาจจะเป็นเพราะรัฐบาลมองโลกในแง่ดีต่อสถานการณ์ความต้องการยางพาราของโลก โดยเฉพาะจากจีน สหรัฐอเมริกา และอินเดีย เป็นต้น

การขยายการปลูกยางเข้าไปในเขตป่าโดยเฉพาะเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำ ซึ่งมีความลาดชันของพื้นที่ค่อนข้างสูง จะไม่เป็นการดีต่อการรักษาหน้าดิน ความสามารถของดินในการอุ้มน้ำ รวมทั้งปัญหาความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งนี้เนื่องจากคุณสมบัติของดินยางทั้งในเชิงลำดับขั้น กิ่งก้าน ใบ รวมทั้งระบบราก ไม่สามารถเทียบเท่าความเป็นป่า

ล่าสุดนโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุนหรือโครงการยางเอื้ออาทร ซึ่งเปิดโอกาสให้เกษตรกรที่ทำสวนยางในเขตป่าสงวนสามารถทำการเช่าที่ดินทำกิน (จัดการโดยองค์การสวนยาง - อ.ส.ย.) ตัดไม้ยางพารา และปลูกยางใหม่โดยได้รับทุนสงเคราะห์จาก สทย. อีกด้วย และมีแนวโน้มว่าเกษตรกรที่ทำกินอยู่ในเขตป่าต้นน้ำก็พยายามเรียกร้องเพื่อขอใช้สิทธิเข้าร่วมโครงการด้วย หากเกษตรกรที่เข้าสู่โครงการทำการตัดไม้ยางพร้อม ๆ กัน การพังทลายของดินโดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง และปัญหาอุทกภัย อาจจะมีเกิดขึ้นได้ง่าย

นอกจากปัจจัยทั้ง 10 ประการที่เป็นเครื่องส่งเสริมหรือผลักดันให้ชาวบ้านบุกรุกป่าเพื่อที่ทำกินแล้ว ประชาชนและชาวบ้านบางส่วนที่ขาดจิตสำนึกที่เพียงพอก็มีส่วนทำให้การบุกรุก (ของชาวบ้าน) เข้าไปในเขตป่าต้นน้ำทำได้ง่าย และคำว่าประชาชนและชาวบ้านนั้น มิได้หมายถึงถึงชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนเดียวกับผู้บุกรุกเท่านั้น แต่ยังรวมถึงประชาสังคมโดยรวม คนทุก ๆ สาขาอาชีพ รวมทั้งผู้นำศาสนาต่าง ๆ ด้วย

6.3.5 ความต้องการไม้จากป่าเพื่อสร้างบ้าน

ความต้องการไม้จากป่าเพื่อสร้างบ้าน เป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ไม้ในป่า โดยเฉพาะในป่าต้นน้ำหายไป แม้จะดูเหมือนไม่ได้เป็นปัจจัยคุกคามป่าอย่างรุนแรงและรวดเร็ว แต่มันจะค่อย ๆ ทำให้ป่าหดหายไปทีละเล็กละน้อย จากการศึกษาพบว่าในทุกพื้นที่ที่เข้าไปสัมภาษณ์เชิงลึก (ทั้ง 12 อำเภอ) การตัดไม้จากป่าต้นน้ำเพื่อสร้างบ้านยังมีอยู่ในปัจจุบัน การตัดไม้ดังกล่าวมี 2 รูปแบบ คือ

- 1) ตัดไม้ไว้สร้างบ้านของตนเอง
- 2) ตัดไม้เพื่อขายชาวบ้านที่ต้องการ

ส่วนใหญ่ที่กระทำกันอยู่ในปัจจุบันเป็นการตัดไม้ในรูปแบบแรก บางพื้นที่เช่น บริเวณป่าต้นน้ำอำเภอองครา ชาวบ้านถึงกับมีคำนิยามว่า “อยู่กับป่าหากซื้อไม้สร้างบ้านจะขายหน้าเขา” บางรายถึงกับตัดไม้

และแปรรูปตั้งไว้ได้จนบ้านล่งหน้า ไว้โอกาสเหมาะจึงค่อยสร้างก็มี อย่างไรก็ตามการตัดไม้ของชาวบ้านเพื่อสร้างบ้านนั้น ส่วนใหญ่จะมีการแจ้งความจำเป็นต่อกำนัน หรือผู้ใหญ่บ้านในท้องที่ จากนั้นทางกำนันจะประสานหรือแจ้งให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ในพื้นที่ทราบ ชาวบ้านเรียกว่า “ขอกัน” เจ้าหน้าที่ป่าไม้ส่วนใหญ่ทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น อะลุ่มอล่วยกัน

สำหรับการตัดไม้เพื่อขายให้ชาวบ้านที่ต้องการสร้างบ้าน เคยมีมากในอดีต แต่ปัจจุบันมีน้อยมาก การตัดไม้ในรูปแบบนี้ผู้ตัดมักจะกระทำกันเมื่อต้องการใช้เงินก้อนในยามฉุกเฉิน เช่น ช่วงโรงเรียนเปิดเทอม เป็นต้น

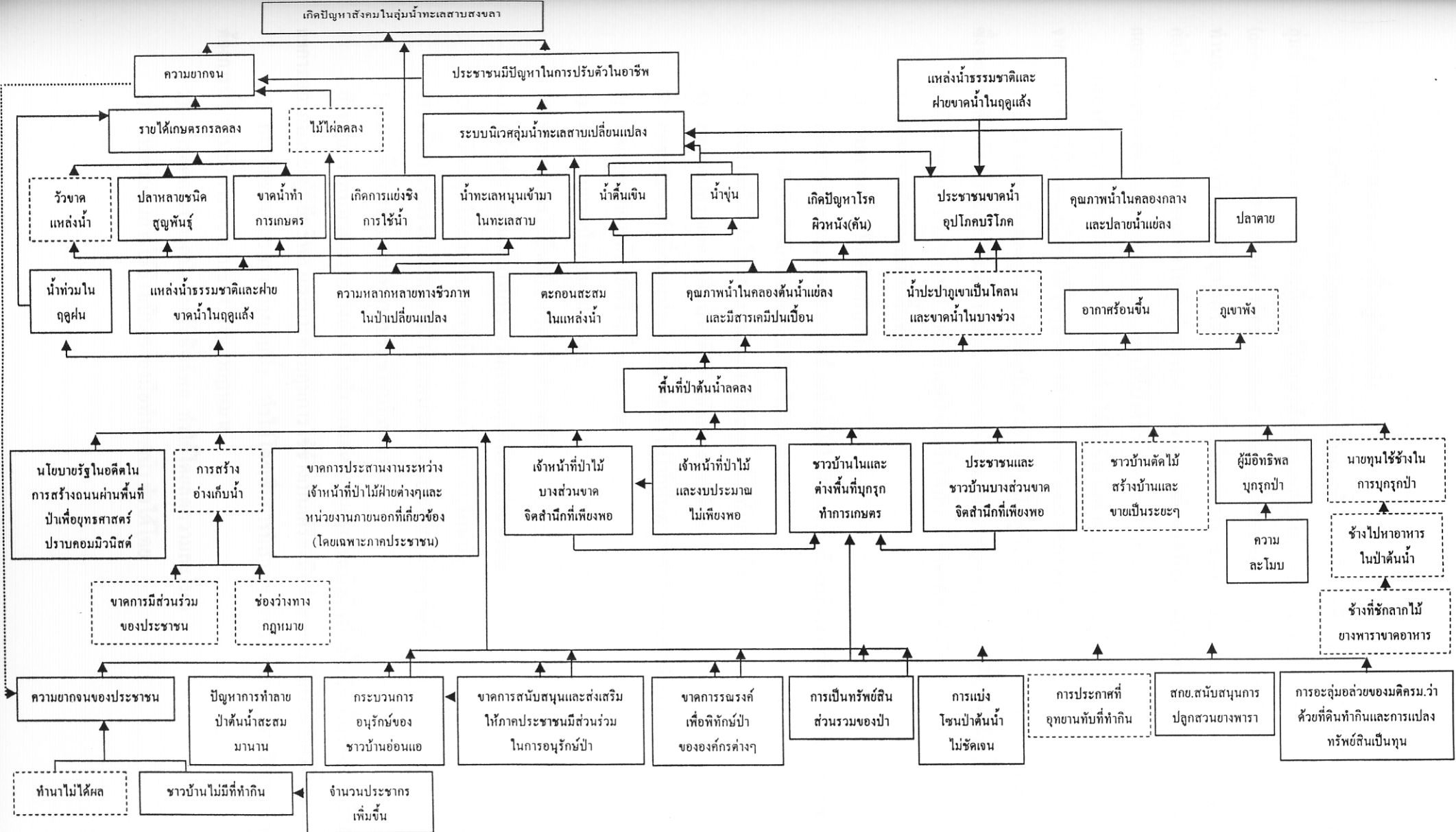
6.3.6 ผู้มีอิทธิพลบุกรุกป่า

การบุกรุกลักษณะดังกล่าว ผู้บุกรุกเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ชาวบ้านเรียกกันว่าเป็นพวก “มีทรัพย์” แต่ก็ยังต้องการบุกรุกเพื่อที่ทำกินเพราะความละโมภ แม้จะพบเห็นเฉพาะจุดแต่มีให้เห็นหลายพื้นที่ ในขณะศึกษาเช่น บริเวณป่าผาคำ อำเภอคลองหอยโข่ง ป่าวังพา และป่าโคนงาช้าง (ส่วนตำบลลลุง) อำเภอหาดใหญ่ ป่าเขาหัวช้าง อำเภอตะโหมด และป่าเขาบรรทัดบริเวณอำเภอศรีนครินทร์ เป็นต้น

สุดท้ายยังมีอีกกรณีหนึ่งสำหรับนายทุนผู้บุกรุกป่าต้นน้ำ ด้วยการตัดไม้ กรณีเกิดขึ้นกับเขตป่าต้นน้ำอำเภอตะโหมด เริ่มโดยกิจกรรมการให้ช้าง (ประมาณ 20 เชือก) ทำหน้าที่ชักลากไม้ยางพาราในพื้นที่ หลังตัดโค่น ในช่วงแรก ๆ อาหารช้างภายนอกเขตป่าต้นน้ำยังพอมีรองรับได้ แต่พอนานเข้าช้างโขลงดังกล่าวเริ่มขาดแคลนอาหาร เป็นเหตุให้ช้างโขลงนี้ต้องเข้าไปหาอาหารในเขตป่าต้นน้ำ จึงเป็นเรื่องที่เกื้อกูลให้นายทุนตัดไม้ในป่าต้นน้ำ และอาศัยช้างโขลงนั้นชักลากไม้ที่ตัดโค่นออกมาจากป่า

สำหรับรายละเอียดผลกระทบจากการลดลงของป่าต้นน้ำและสาเหตุของการลดลงของป่าต้นน้ำทั้งทางตรงและทางอ้อมได้แสดงไว้ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 แผนภูมิต้นไม้ปัญหากรณีพื้นที่ป่าต้นน้ำลดลง ในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
 หมายเหตุ [ ] หมายถึง สาเหตุปัญหาและผลกระทบของป่าต้นน้ำที่ไม่ได้เกิดขึ้นทุกอำเภอ

6.4 วัตถุประสงค์ของการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

วัตถุประสงค์ในภาพรวม (overall objective) ของการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ คือ การลดปัญหาสังคมของคนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แต่การที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวได้ จะต้องแก้ปัญหาที่เป็นผลกระทบหลัก (direct affects) และผลกระทบทางอ้อม (indirect affects) ที่เกิดจากการลดลงของป่าต้นน้ำเสียก่อน และในทำนองเดียวกันการที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวได้ จะต้องแก้ปัญหาดังกล่าวก่อน ซึ่งเป็นปัญหาหลัก (starter problem) ที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมของคนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ก็ต้องแก้ปัญหาดังกล่าวก่อน (direct causes) และสาเหตุทางอ้อม (indirect causes) ที่ทำให้ป่าต้นน้ำลดลงเสียก่อน

เพื่อให้เห็นภาพข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้น ได้ชัดเจน จึงต้องแปลงแผนภูมิต้นไม้ปัญหา (problem tree) จากภาพที่ 4 ให้เป็นแผนภูมิต้นไม้วัตถุประสงค์ (objective tree) ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 แสดงถึงแผนภูมิต้นไม้วัตถุประสงค์ในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำทั้งระบบในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งจะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์เริ่มต้น (starter objective) จะอยู่ที่การหยุดทำลายและฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

การที่จะหยุดการทำลายและร่วมกันฟื้นฟูป่าต้นน้ำได้นั้น สิ่งที่จะต้องทำคือ

- 1) ลดการสร้างถนนผ่านพื้นที่ป่า
- 2) ทบทวนการสร้างอ่างเก็บน้ำ
- 3) เพิ่มการประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้ฝ่ายต่างๆ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชน
- 4) ยกระดับจิตสำนึกของเจ้าหน้าที่ป่าไม้บางส่วน
- 5) จัดเจ้าหน้าที่ป่าไม้และงบประมาณให้สอดคล้องกับการกิจ
- 6) ลดการบุกรุกเขตป่าต้นน้ำ เพื่อที่ทำกินของชาวบ้าน
- 7) ยกระดับจิตสำนึกของประชาชนโดยทั่วไปให้เห็นความสำคัญของป่าต้นน้ำ
- 8) ลดและเลิกการตัดไม้สร้างบ้านและขาย
- 9) ลดการบุกรุกป่าของผู้มีอิทธิพล
- 10) ควบคุมการใช้ช้างเป็นเครื่องมือทำลายป่า
- 11) สร้างความเข้มแข็งให้กระบวนการอนุรักษ์ภาคประชาชน
- 12) สนับสนุนให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า
- 13) เพิ่มการณรงค์เพื่อพิทักษ์ป่าโดยหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 14) การจัดการป่าแบบให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วม

สำหรับการทบทวนการสร้างอ่างเก็บน้ำ การลดการบุกรุกเขตป่าต้นน้ำเพื่อที่ทำกินของชาวบ้าน การลดการบุกรุกป่าของผู้มีอิทธิพล และการควบคุมการใช้ช้างเป็นเครื่องมือทำลายป่า มีแนวทางดังนี้

- 1) การทบทวนการสร้างอ่างเก็บน้ำ ทำได้โดยเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวิเคราะห์ความต้องการน้ำ รวมทั้งการทบทวนช่องว่างของกฎหมาย
- 2) การลดการบุกรุกป่าของผู้มีอิทธิพล ทำได้โดยลดความละโมภ
- 3) การควบคุมการใช้ช้างเป็นเครื่องมือทำลายป่า ทำได้โดย

3.1) เพิ่มการควบคุมพื้นที่ให้ช่างหาอาหาร

3.2) จัดหาอาหารให้ช่างนอกเขตป่าต้นน้ำ โดยผู้รับเหมาชักลากไม้ยังพารา

4) การลดการบุกรุกเขตป่าต้นน้ำเพื่อที่ทำกินของชาวบ้าน สามารถกระทำได้โดยใช้แนวทางดังนี้

4.1) ลดความยากจนของประชาชน โดยการเพิ่มอาชีพทางเลือกใหม่ๆ ให้ชาวบ้าน และเพิ่ม

กิจกรรมนอกภาคเกษตรในชนบท (ซึ่งรัฐบาลปัจจุบันก็ดำเนินการอยู่แล้วหลายโครงการ แต่ต้องระมัดระวัง การจัดทำโครงการที่เน้นปริมาณ แต่ขาดความสนใจในคุณภาพ และควรเป็นโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในแต่ละพื้นที่)

4.2) สร้างกระแสให้เห็นผลร้ายจากการทำลายป่าต้นน้ำ

4.3) สร้างความเข้มแข็งให้กระบวนการอนุรักษ์ภาคประชาชน

4.4) สนับสนุนให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า

4.5) เพิ่มการรณรงค์เพื่อพิทักษ์ป่า โดยหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

4.6) การจัดการป่าแบบให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วม (ร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่า ร่วม

ในการดูแลรักษาและฟื้นฟูป่า)

4.7) สร้างแนวป่าอนุรักษ์และที่ทำกินให้ชัดเจน

4.8) ถอนพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ซึ่งทับที่ทำกินของราษฎร

4.9) การสนับสนุนการปลูกยางพาราในพื้นที่อ่อนไหวต้องกระทำด้วยความรอบคอบ

4.10) ทบทวนมติ ครม. ว่าด้วยที่ทำกิน

เมื่อสามารถหยุดการทำลายและเพิ่มการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ก็จะส่งผลอย่างน้อย 8 ประการ คือ

- 1) ปัญหาหน้าท่วมในฤดูฝนน้อยลง
- 2) แหล่งน้ำธรรมชาติและฝายในฤดูแล้งมีน้ำมากขึ้น
- 3) ความหลากหลายทางชีวภาพในเขตป่าเพิ่มมากขึ้น
- 4) ตะกอนสะสมในแหล่งน้ำน้อยลง
- 5) คุณภาพน้ำในคลองต้นน้ำดีขึ้น
- 6) น้ำประปาภูเขาเป็นโคลนน้อยลง
- 7) อากาศร่มรื่นขึ้น
- 8) ลดการพังของภูเขา

เมื่อแหล่งน้ำธรรมชาติและฝายในฤดูแล้งมีน้ำมากขึ้น จะส่งผลให้

- 1) สัตว์เลี้ยงไม่ขาดน้ำ
- 2) พันธุ์ปลาทะเลน้ำจืดฟื้นตัวขึ้น
- 3) มีน้ำทำการเกษตรมากขึ้น
- 4) ปัญหาการแย่งชิงน้ำมีน้อยลง
- 5) น้ำทะเลหนุนเข้าสู่ทะเลสาบน้อยลง

เมื่อสัตว์เลี้ยงไม่ขาดน้ำ พันธุ์ปลาธรรมชาติฟื้นตัวขึ้น และมีน้ำทำการเกษตรมากขึ้นก็จะเพิ่มรายได้ให้เกษตรกร ซึ่งเป็นการลดความยากจน

เมื่อความหลากหลายทางชีวภาพเพิ่มขึ้นก็จะทำให้ไม่ไผ่ฟื้นตัวขึ้น ส่งผลให้รายได้ของชาวบ้านเพิ่มขึ้น ซึ่งจะลดปัญหาความยากจนของประชาชน

น้ำทะเลหนุนเข้ามาในทะเลสาบน้อยลง บวกกับความหลากหลายทางชีวภาพในเขตป่าสูงขึ้น ตะกอนสะสมในแหล่งน้ำน้อยลง (ซึ่งทำให้แหล่งน้ำไม่ตื้นเขินและน้ำไม่ขุ่น) และคุณภาพน้ำในคลองต้นน้ำดีขึ้น ส่งผลให้ระบบนิเวศทะเลสาบสมบูรณ์ขึ้น ซึ่งจะไปลดปัญหาการปรับเปลี่ยนอาชีพของประชาชน

การลดปัญหาความยากจนและการลดปัญหาการปรับเปลี่ยนอาชีพของประชาชนก็จะส่งผลให้ปัญหาทางสังคมของคนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาลดลง

นอกจากนั้น เมื่อคุณภาพน้ำในคลองต้นน้ำดีขึ้น ก็จะทำให้ลดปัญหาการเป็นโรคผิวหนัง เมื่อลงเล่นน้ำ คุณภาพน้ำในคลองกลางและปลายน้ำจะดีขึ้น และปัญหาปลาตายมีน้อยลง

6.5 แนวทางในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

การลดลงของพื้นที่ป่าต้นน้ำดังกล่าวไว้ในหัวข้อ 6.1 เกิดจากสาเหตุมากมายที่เป็นปัจจัยคุกคามดังกล่าวไว้แล้วในหัวข้อที่ 6.3 อย่างไรก็ตามจากการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน 12 เวที ว่าด้วยการจัดระเบียบเพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำ รวมถึงการรับฟังความคิดเห็นในเวทีใหญ่ พบว่าทุกภาคส่วนของสังคม ไม่ว่าจะ เป็น อบต. องค์การชุมชน เครือข่ายพิทักษ์ป่าต่างๆ วัด โรงเรียน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือชาวบ้าน ต่างก็แสดงความต้องการที่จะมีส่วนร่วมด้วยรัฐในการจัดการป่าต้นน้ำอย่างกระตือรือร้น ซึ่งถือว่าเป็นโอกาส (opportunity) สำหรับภาครัฐในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแบบมีส่วนร่วม

จากวัตถุประสงค์ในการแก้สาเหตุปัญหาการลดลงของป่าต้นน้ำ ดังส่วนล่างของแผนภูมิต้นไม้ วัตถุประสงค์ดังภาพที่ 5 หากนำมาจัดกลุ่ม (cluster) จะ ได้ 6 กลุ่ม และในที่สุดนำไปสู่แนวทางการฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยภาคประชาชนมีส่วนร่วม 6 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 1 หักยั้งการทำลายป่าต้นน้ำ

แนวทางที่ 2 การฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำ ให้มีความสมบูรณ์

แนวทางที่ 3 พัฒนารูปแบบการผลิตทางการเกษตรที่เกื้อกูลต่อระบบนิเวศ

แนวทางที่ 4 การสร้างจิตสำนึกรักป่าให้กับประชาชนและเจ้าหน้าที่

แนวทางที่ 5 การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและเครือข่าย

แนวทางที่ 6 ผลักดันให้เกิดการจัดตั้งกองทุนฟื้นฟูป่าต้นน้ำในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จากแนวทางทั้ง 6 แนวทาง ดังกล่าวสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาที่เป็นสาเหตุของการลดลงของป่าต้นน้ำทั้งสาเหตุทางตรงและทางอ้อม และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำทุกประการ ซึ่งพิจารณาได้จากความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุปัญหา วัตถุประสงค์ในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำกับแนวทางการฟื้นฟูป่าต้นน้ำดังตารางที่ 5

สาเหตุปัญหา	วัตถุประสงค์	แนวทางฟื้นฟูป่าต้นน้ำ
<ul style="list-style-type: none"> นโยบายรัฐในอดีตในการสร้างถนนผ่านพื้นที่ป่า เพื่อยุทธศาสตร์ปราบคอมมิวนิสต์ 	<ul style="list-style-type: none"> ลดการสร้างถนนผ่านพื้นที่ป่า 	<ul style="list-style-type: none"> แนวทางที่ 1
<ul style="list-style-type: none"> การสร้างอ่างเก็บน้ำ <ul style="list-style-type: none"> - ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน - ช่องว่างทางกฎหมาย 	<ul style="list-style-type: none"> ทบทวนการสร้างอ่างเก็บน้ำ <ul style="list-style-type: none"> - เพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชน - ทบทวนช่องว่างของกฎหมาย 	<ul style="list-style-type: none"> แนวทางที่ 1,4,5 - แนวทางที่ 4,5 - แนวทางที่ 1
<ul style="list-style-type: none"> ขาดการประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้ฝ่ายต่าง ๆ และหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง (โดยเฉพาะภาคประชาชน) 	<ul style="list-style-type: none"> เพิ่มการประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้ฝ่ายต่าง ๆ และหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง (โดยเฉพาะภาคประชาชน) 	<ul style="list-style-type: none"> แนวทางที่ 5
<ul style="list-style-type: none"> เจ้าหน้าที่ป่าไม้บางส่วนขาดจิตสำนึกที่เพียงพอ 	<ul style="list-style-type: none"> ยกระดับจิตสำนึกเจ้าหน้าที่ป่าไม้บางส่วน 	<ul style="list-style-type: none"> แนวทางที่ 4
<ul style="list-style-type: none"> เจ้าหน้าที่ป่าไม้และงบประมาณไม่เพียงพอ 	<ul style="list-style-type: none"> จัดเจ้าหน้าที่ป่าไม้และงบประมาณให้สอดคล้องกับภารกิจ 	<ul style="list-style-type: none"> แนวทางที่ 5,6
<ul style="list-style-type: none"> ชาวบ้านในและต่างพื้นที่บุกรุกทำการเกษตร <ul style="list-style-type: none"> - ความยากจนของประชาชน - ปัญหาการทำลายป่าต้นน้ำสะสมมานาน - กระบวนการอนุรักษ์ของชาวบ้านอ่อนแอ - ขาดการสนับสนุนและส่งเสริมให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า - ขาดการรณรงค์เพื่อพิทักษ์ป่าขององค์กรต่าง ๆ - การเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของป่า - การแบ่ง โชนป่าต้นน้ำไม่ชัดเจน - การประกาศที่อุทยานทับที่ทำกิน 	<ul style="list-style-type: none"> ลดการบุกรุกเขตป่าต้นน้ำเพื่อที่ทำกินของชาวบ้าน <ul style="list-style-type: none"> - แก้ไขความยากจน - สร้างกระแสให้เห็นผลร้ายจากการทำลายป่าต้นน้ำ - สร้างความเข้มแข็งให้กระบวนการอนุรักษ์ภาคประชาชน - สนับสนุนให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า เพิ่มการรณรงค์เพื่อพิทักษ์ป่า จัดการป่าแบบให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วม สร้างแนวป่าอนุรักษ์และที่ทำกินให้ชัดเจน ถอนพื้นที่ป่าอนุรักษ์ซึ่งทับพื้นที่ทำกิน 	<ul style="list-style-type: none"> แนวทางที่ 1,2,3,4,5,6 - แนวทางที่ 1,3,6 - แนวทางที่ 1,4 - แนวทางที่ 4,5,6 - แนวทางที่ 5,6 - แนวทางที่ 4,5,6 - แนวทางที่ 4,5 - แนวทางที่ 1 - แนวทางที่ 1

ตารางที่ 5 (ต่อ)

สาเหตุปัญหา	วัตถุประสงค์	แนวทางฟื้นฟูป่าต้นน้ำ
<ul style="list-style-type: none"> - สกย. สนับสนุนการปลูกสวนยางพารา - การอะลุ่มอล่วยกรม. ว่าด้วยที่ดินทำกินการแปลงทรัพย์สินเป็นทุน - เจ้าหน้าที่ป่าไม้บางส่วนขาดจิตสำนึกที่เพียงพอ - ประชาชนและชาวบ้านบางส่วนขาดจิตสำนึกที่เพียงพอ 	<ul style="list-style-type: none"> - การสนับสนุนการปลูกยางพาราในพื้นที่อ่อนไหว ต้องทำด้วยความรอบคอบ - ทบทวนมติ ครม. ว่าด้วยที่ดินทำกินให้เหมาะสม - ยกระดับจิตสำนึกเจ้าหน้าที่ป่าไม้บางส่วนไม้ - ยกระดับจิตสำนึกของประชาชน 	<ul style="list-style-type: none"> - แนวทางที่ 1,3 - แนวทางที่ 1 - แนวทางที่ 4 - แนวทางที่ 4
<ul style="list-style-type: none"> ● ประชาชนและชาวบ้านบางส่วนขาดจิตสำนึกที่เพียงพอ 	<ul style="list-style-type: none"> ● ยกระดับจิตสำนึกของประชาชน 	<ul style="list-style-type: none"> ● แนวทางที่ 4
<ul style="list-style-type: none"> ● ชาวบ้านตัดไม้สร้างบ้านและขายเป็นระยะ ๆ 	<ul style="list-style-type: none"> ● อดและเลิกการตัดไม้สร้างบ้านและขาย 	<ul style="list-style-type: none"> ● แนวทางที่ 1,4,5
<ul style="list-style-type: none"> ● ผู้มีอิทธิพลบุกรุกป่า <ul style="list-style-type: none"> - ความละโมภ 	<ul style="list-style-type: none"> ● ลดการบุกรุกของผู้มีอิทธิพล <ul style="list-style-type: none"> - ลดความละโมภ 	<ul style="list-style-type: none"> ● แนวทางที่ 1,4,5 - แนวทางที่ 4
<ul style="list-style-type: none"> ● นายทุนใช้จ้างในการบุกรุกป่า 	<ul style="list-style-type: none"> ● ควบคุมการจ้างเป็นเครื่องมือทำลายป่า 	<ul style="list-style-type: none"> ● แนวทางที่ 4
<ul style="list-style-type: none"> ● กระบวนการอนุรักษ์ของชาวบ้านอ่อนแอ 	<ul style="list-style-type: none"> ● สร้างความเข้มแข็งให้กระบวนการอนุรักษ์ภาคประชาชน 	<ul style="list-style-type: none"> ● แนวทางที่ 4,5,6
<ul style="list-style-type: none"> ● ขาดการสนับสนุนและส่งเสริมให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า 	<ul style="list-style-type: none"> ● สนับสนุนให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า 	<ul style="list-style-type: none"> ● แนวทางที่ 5,6
<ul style="list-style-type: none"> ● ขาดการรณรงค์เพื่อพิทักษ์ป่าขององค์กรต่าง ๆ 	<ul style="list-style-type: none"> ● เพิ่มการรณรงค์เพื่อพิทักษ์ป่า 	<ul style="list-style-type: none"> ● แนวทางที่ 4,5,6
<ul style="list-style-type: none"> ● การเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของป่า 	<ul style="list-style-type: none"> ● จัดการป่าแบบให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วม 	<ul style="list-style-type: none"> ● แนวทางที่ 4,5

โดยแนวทางการฟื้นฟูป่าต้นน้ำทั้ง 6 ดังกล่าวประกอบด้วย 19 มาตรการ 24 โครงการสำหรับมาตรการ 19 มาตรการ ดังกล่าวจำแนกเป็นมาตรการเชิงนโยบาย (policy measure) 7 มาตรการ และมาตรการเชิงปฏิบัติการ (action measure) 12 มาตรการ ซึ่งมาตรการเชิงปฏิบัติการจะมีโครงการ (project)ย่อยประกอบรายละเอียดของแนวทาง มาตรการ และโครงการในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ มีดังนี้

6.5.1 แนวทางที่ 1 หยุดยั้งการทำลายป่าต้นน้ำ ประกอบด้วย 5 มาตรการ 2 โครงการ คือ

มาตรการที่ 1 จัดทำแนวเขตป่าอนุรักษ์ที่ยังไม่มีพื้นที่ทำกินของราษฎรให้ชัดเจน

โครงการที่ 1 โครงการจัดทำแนวเขต "ป่าอนุรักษ์" ใหม่

มาตรการที่ 2 กั้นพื้นที่ทำกินของราษฎรก่อนกฎหมายประกาศเป็นเขตอนุรักษ์

โครงการที่ 1 โครงการสำรวจรางวัลและสอบสิทธิ์ที่ราษฎรทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ก่อนการประกาศเขตป่าอนุรักษ์

มาตรการที่ 3 แก้ไขกฎหมายมติ ครม. ที่ไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ

มาตรการที่ 4 ทบทวนนโยบายของรัฐ เช่น มติ ครม., แผนพัฒนาของหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำ เช่น กรณีของนโยบายรัฐต่อการสร้างอ่างเก็บน้ำ สิ่งที่รัฐต้องคำนึง คือ

- 1) การสำรวจความต้องการใช้น้ำในภาคการผลิตต่างๆ อาทิ เกษตรกรรม อุตสาหกรรมแบบมีส่วนร่วมจากประชาสังคม
- 2) การสร้างทางเลือกในการพัฒนาแหล่งน้ำให้หลากหลาย การจัดการน้ำที่ยั่งยืน และสอดคล้องกับชุมชน
- 3) ทบทวนการเสริมประสิทธิภาพการใช้น้ำ โดยชุมชนและประชาสังคม
  - หารูปแบบการผลิตทางการเกษตรที่มีความต้องการน้ำที่เหมาะสม
  - ทบทวนการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ขนาดใหญ่และการขุดลอกแหล่งน้ำ

มาตรการที่ 5 การสร้างอาชีพนอกภาคการเกษตรให้กับราษฎรในชุมชนชายป่า

6.5.2 แนวทางที่ 2 การฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำให้มีความสมบูรณ์ ประกอบด้วย 2 มาตรการ 7

โครงการ คือ

มาตรการที่ 1 ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำให้สมบูรณ์โดยธรรมชาติ

โครงการที่ 1 โครงการการบวชป่า

มาตรการที่ 2 การฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำให้สมบูรณ์โดยมนุษย์

โครงการที่ 1 โครงการปลูกป่าและดูแลรักษา

โครงการที่ 2 โครงการเตรียมกล้าพันธุ์ท้องถิ่น

โครงการที่ 3 โครงการธนาคารพันธุ์ไม้

โครงการที่ 4 โครงการศึกษาและสำรวจพันธุ์ไม้

โครงการที่ 5 โครงการฝายต้นน้ำ

โครงการที่ 6 โครงการสะพานชีวิตป่า

6.5.3 แนวทางที่ 3 พัฒนารูปแบบการผลิตทางการเกษตรที่เกื้อกูลต่อระบบนิเวศ ประกอบด้วย 3

มาตรการ 3 โครงการ คือ

มาตรการที่ 1 เพิ่มความสมบูรณ์ของธรรมชาติด้วยรูปแบบการปลูกยางเชิงนิเวศในป่าอนุรักษ์

มาตรการที่ 2 ส่งเสริมการปลูกไม้ผลในรูปแบบวนเกษตร/สวนสมรม/เกษตรเชิงนิเวศ

โครงการที่ 1 โครงการให้ความรู้แก่เกษตรกร เพื่อให้เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการเกษตรที่เกื้อกูลต่อระบบนิเวศ

โครงการที่ 2 โครงการจัดเตรียมกล้าพันธุ์ไม้ที่ปลูกร่วมในแปลงเกษตรที่เอื้อต่อระบบนิเวศ

โครงการที่ 3 โครงการพัฒนารูปแบบการเกษตรในเขตป่าต้นน้ำที่เกื้อกูลต่อระบบนิเวศ

มาตรการที่ 3 การใช้ประโยชน์จากป่า กระทำได้โดยยึดหลักความยั่งยืน

6.5.4 แนวทางที่ 4 การสร้างจิตสำนึกรักป่าให้กับประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐ ประกอบด้วย 3

มาตรการ 7 โครงการ คือ

มาตรการที่ 1 เพิ่มความรู้ด้านความสำคัญของป่าต้นน้ำให้กับประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง

โครงการที่ 1 โครงการเสริมศักยภาพผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าหน้าที่รัฐ อบต. ประชาชน ครูอาจารย์และผู้นำศาสนาในการจัดการป่าต้นน้ำ

โครงการที่ 2 โครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เกี่ยวกับป่าต้นน้ำในระดับโรงเรียน

โครงการที่ 3 โครงการสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านคุณประโยชน์ของป่าต้นน้ำ

โครงการที่ 4 โครงการค่ายเยาวชนอนุรักษ์ป่า

มาตรการที่ 2 รณรงค์ด้วยสื่อต่างๆ ให้ประชาชนเห็นความสำคัญของป่า

โครงการที่ 1 โครงการปิดป้ายประชาสัมพันธ์ "รักป่า" ตามถนนสายหลักที่เข้าไปในชุมชนชายป่า

โครงการที่ 2 โครงการสื่อชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ป่า

มาตรการที่ 3 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนปลูกป่าตามที่สาธารณะ และที่ว่างในชุมชน

โครงการที่ 1 โครงการปลูกป่าในที่สาธารณะของชุมชน

6.5.5 แนวทางที่ 5 การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและเครือข่าย ประกอบด้วย 4

มาตรการ 5 โครงการ คือ

มาตรการที่ 1 ยกระดับศักยภาพของภาคประชาชนในการจัดการป่าต้นน้ำในระดับชุมชน

โครงการที่ 1 โครงการพัฒนาศักยภาพผู้นำของคนสามวัยในด้านการจัดการป่า
มาตรการที่ 2 สนับสนุนให้มีเครือข่ายองค์กรประชาชนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ในการ
 ฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

โครงการที่ 1 โครงการเชื่อมประสานคนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

โครงการที่ 2 โครงการพัฒนาแผนการจัดการป่าต้นน้ำของเครือข่ายองค์กรชุมชนอย่าง
 เป็นองค์รวม

มาตรการที่ 3 การประสานความร่วมมือกับภาคีต่างๆ

โครงการที่ 1 โครงการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และชาวบ้าน

มาตรการที่ 4 ให้มีการจัดการความรู้และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์กรประชาชน

โครงการที่ 1 โครงการรวบรวม ศึกษา สังเคราะห์ องค์ความรู้ในการจัดการด้านการ
 เกษตรที่เกื้อกูลต่อระบบนิเวศ

6.5.6 แนวทางที่ 6 ผลักดันให้เกิดการจัดตั้งกองทุนฟื้นฟูป่าต้นน้ำในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ประกอบด้วย 2 มาตรการ คือ

มาตรการที่ 1 ระดมเงินเข้ากองทุนฯ ด้วยนโยบายการคลัง

มาตรการที่ 2 ผลักดันให้ชุมชนและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีนโยบายปันส่วนรายได้
 และ บริจาคเงินสมทบกองทุนฯ

สำหรับรายละเอียดของโครงการ ตามมาตรการ และแนวทางการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ แสดงไว้ในตารางที่ 6

โดยรายละเอียดของโครงการประกอบด้วย ชื่อ โครงการ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ของโครงการ
 ขั้นตอนการดำเนินงาน ระยะเวลา และภาคส่วนที่รับผิดชอบ

ตารางที่ 6 รายละเอียดโครงการภายใต้มาตรการและแนวทางในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
 แนวทางที่ 1 หยุดยั้งการทำลายป่าต้นน้ำ
 มาตรการ ที่ 1 การจัดทำแนวเขตป่าอนุรักษ์ที่ยังไม่มีพื้นที่ทำกินของราษฎรให้ชัดเจน

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
1. โครงการจัดทำแนวเขต "ป่าอนุรักษ์" ใหม่	เนื่องจากปัจจุบัน พบว่าการประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดย พรบ.อุทยานแห่งชาติ และการจัดชั้นลุ่มน้ำชั้น 1 และ 2 นั้น พบว่า มีพื้นที่ทับซ้อนกับที่ทำกินของชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีปัญหาการบุกรุกเข้าไปหาที่ทำกินใหม่ในเขตป่าอนุรักษ์อีกด้วย จึงมีความจำเป็นต้องจำแนกพื้นที่ทำกินและพื้นที่ป่าออกจากกันให้ชัดเจนเพื่อความสะดวกในการวางแผนฟื้นฟูป่าต้นน้ำต่อไป	1. เพื่อจำแนกสภาพป่าอนุรักษ์ใหม่ให้สอดคล้องกับความเป็นจริง (หาแนวเขตป่าอนุรักษ์) 2. เพื่อให้เกิดการจัดการวางแผนการฟื้นฟูป่า ระหว่างป่าที่ใช้ทำกินและป่าอนุรักษ์ 3. เพื่อป้องกันการบุกรุกที่ทำกินที่มีสาเหตุมาจากความไม่รู้อาณาเขตพื้นที่ต้นน้ำในอนาคต	1. กำหนดพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยดูจากแผนที่ และการหารือร่วมกับชุมชน 2. เดินสำรวจภาคสนาม และทำเครื่องหมาย 3. ปรับปรุงแผนที่ใหม่ทั้งของรัฐและชุมชน	2549-2552	1. องค์กรชุมชนรอบป่า 2. กรมป่าไม้ 3. กรมอุทยานฯ 4. องค์กรปกครองท้องถิ่น 5. ส่วนราชการในจังหวัดและอำเภอ 6. สถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้อง 7. องค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้อง	1. การจัดทำแนวเขตไม่จำเป็นต้องใช้สิ่งปลูกสร้างที่ถาวร 2. การสำรวจใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

มาตรการที่ 2 กั้นพื้นที่ทำกินของราษฎรก่อนกฎหมายประกาศเป็นเขตอนุรักษ์

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
<p>1. โครงการสำรวจ รั้ววัด และสอบสิทธิ์ที่ราษฎรทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ก่อนการประกาศเขตป่าอนุรักษ์</p>	<p>เนื่องจากพบว่าการประกาศเขตอนุรักษ์และอุทยานแห่งชาติได้ไปทับซ้อนที่ทำกินของราษฎรที่ทำกินอยู่ก่อนการประกาศ เพื่อให้มีการฟื้นฟูป่าได้ระยะยาวสมควรมีการสำรวจ รั้ววัด และสอบสิทธิ์ราษฎรเพื่อมอบเอกสารสิทธิในที่ทำกินให้กับบุคคลที่ทำกินอยู่ก่อนการประกาศเขตอนุรักษ์</p>	<p>1. เพื่อสำรวจรั้ววัดแนวเขตอนุรักษ์ใหม่ให้ตรงกับความเป็นจริง 2. เพื่อมอบเอกสารสิทธิในที่ทำกินให้กับบุคคลที่ทำกินอยู่ก่อนการประกาศเขตอนุรักษ์ 3. เพื่อจัดทำแผนที่ป่าอนุรักษ์ใหม่</p>	<p>1. รับสมัครลงทะเบียนผู้ที่ทำกินก่อนมีกฎหมายประกาศเขตป่าอนุรักษ์ 2. ตั้งคณะกรรมการพิสูจน์สิทธิ์ 3. สำรวจสิทธิ์และสำรวจรั้ววัดพื้นที่จริง 4. จัดทำแผนที่/แนวเขตใหม่และเสนอประกาศเพิกถอนแนวเขตป่าอนุรักษ์ที่ทับที่ทำกินราษฎร 5. มอบเอกสารสิทธิทำกินให้แก่ผู้ที่มีสิทธิ์ได้รับให้ถูกต้องตามกฎหมาย</p>	<p>2549-2552</p>	<p>1. กรมอุทยานฯ 2. กรมป่าไม้ 3. องค์การชุมชน 4. กรมที่ดิน 5. สปก. 6. องค์การปกครองท้องถิ่น 7. อื่นๆ</p>	<p>รัฐบาลในอดีตได้เคยทำโครงการสำรวจ รั้ววัด และสอบสิทธิ์นี้แล้ว ตามมติกรม. 30 มี.ย. 2541 แต่การดำเนินการ ล่าช้าและไม่ต่อเนื่อง</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

มาตรการที่ 3 แก้ไขกฎหมาย มติ ครม. ที่ไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ

กฎหมายทุกฉบับที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำที่ไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญต้องทำการปรับปรุงแก้ไข ตัวอย่างเช่น พรบ.ป่าไม้ พ.ศ.2484 ที่ให้คำนิยามคำว่า “ป่า” ไว้ว่า ป่า หมายถึง ที่ดินที่ไม่มีเจ้าของ แต่ในสภาพความเป็นจริงนั้น สภาพป่าตามนิยามดังกล่าวได้กลายเป็นที่ทำกินของราษฎรเป็นจำนวนมาก บางส่วนก็เข้าไปทำกินอยู่ก่อนกฎหมายประกาศ บางส่วนก็เข้าไปทำกินหลังกฎหมายประกาศ ประเด็นคำนิยามดังกล่าวเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ต้องทำการปรับปรุง ทั้งนี้ เพราะนิยามของคำว่า “ป่า” ดังกล่าว อาจจะไปขัดกับรัฐธรรมนูญมาตรา 46 และ 56 ว่าด้วยสิทธิของราษฎรที่อาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีส่วนร่วมในการจัดการการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

มาตรการที่ 4 ทบทวนนโยบายของรัฐ เช่น มติ ครม., แผนพัฒนาของหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำ

นโยบายรัฐในอดีตที่ผ่านมาซึ่งขัดขวางข้อต่อบทบาทการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าของภาครัฐ เพราะในทางหนึ่งรัฐดำเนินการปลูกป่าและสั่งห้ามคนบุกรุกเข้าไปทำกินในเขตป่า แต่ในอีกทางหนึ่งรัฐกลับสนับสนุนให้มีการทำลายป่าในหลายรูปแบบ เช่น การสร้างอ่างเก็บน้ำ หรือเขื่อนในพื้นที่ต้นน้ำ แน่่อนว่าอ่างเก็บน้ำ เขื่อนอาจมีประโยชน์อยู่บ้างในด้านการชลประทาน แต่การสร้างอ่างเก็บน้ำหรือเขื่อนถือเป็นการทำลายพื้นที่ป่าต้นน้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง และเหลืออยู่น้อยอย่างยิ่งในปัจจุบัน ดังนั้นการสร้างอ่างเก็บน้ำหรือเขื่อนในอนาคต รัฐควรพิจารณาให้รอบคอบ โดยสิ่งที่ต้องคำนึงในการพิจารณาถึงการสร้างอ่างเก็บน้ำ คือ

- 1) การสำรวจความต้องการใช้น้ำในภาคการผลิตต่าง ๆ อาทิ ภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม โดยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมจากประชาสังคม
- 2) การสร้างทางเลือกในการพัฒนาแหล่งน้ำให้หลากหลาย การจัดการน้ำที่ยั่งยืน และสอดคล้องกับชุมชน
- 3) ทบทวนการเสริมประสิทธิภาพการใช้น้ำ โดยชุมชนและประชาสังคม
  - หารูปแบบการผลิตทางการเกษตรที่มีความต้องการน้ำที่เหมาะสม
  - ทบทวนการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ขนาดใหญ่และการขุดลอกแหล่งน้ำ

มาตรการที่ 5 การสร้างอาชีพนอกภาคการเกษตรให้กับราษฎรในชุมชนชายป่า

ความยากจนกับการทำลายป่าเป็นวัฏจักร และเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน กล่าวคือ เมื่อคนยากจนทำให้คนบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร และเมื่อพื้นที่ป่าถูกทำลายมากขึ้น ก็ส่งผลกลับมาให้คนยากจนมากขึ้นด้วย (ดูรายละเอียดในหัวข้อที่ 6.2 และ 6.3)

ตารางที่ 6 (ต่อ)

การหยุดทำลายป่า จึงจำเป็นต้องแก้ปัญหาความยากจน การแก้ปัญหาความยากจนโดยวิธีการเพิ่มผลผลิตในด้านการเกษตร อาจซ้ำเติมปัญหาการทำลายป่า เนื่องจากรูปแบบการผลิตทางการเกษตรของไทยเป็นการเน้นการขยายพื้นที่เพื่อเพิ่มผลผลิต ดังนั้นวิธีแก้ปัญหาความยากจนควรใช้วิธีการเพิ่มผลผลิตนอกภาคเกษตร แต่ทั้งนี้การเพิ่มผลผลิตนอกภาคเกษตรควรสอดคล้องกับความต้องการ ภูมิปัญญาและศักยภาพของท้องถิ่น และที่สำคัญการเพิ่มการผลิตนอกภาคการเกษตรดังกล่าวไม่ควรทำลายสิ่งแวดล้อม

แนวทางที่ 2 การฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำให้สมบูรณ์

มาตรการ ที่ 1 การฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำให้สมบูรณ์โดยธรรมชาติ

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
1. โครงการบวชป่า	เนื่องจากสภาพป่าทั่วไปสามารถฟื้นฟูได้ เมื่อไม่มีการบุกรุกทำลาย ดังนั้นการฟื้นฟูป่าที่ดีที่สุดวิธีหนึ่ง คือ การให้ทุกคนหยุดทำลายป่า เพื่อให้ป่าฟื้นตัวกลับมาเอง การห้ามตัดฟันต้นไม้ในพื้นที่ป่าที่ได้ผลสำหรับคนไทย คือ การใช้หลักศาสนา มาเป็นกุศโลบาย เช่น การบวชป่า	1. เพื่อให้ป่าฟื้นตัวโดยหลักธรรมชาติ(ไม่ไปทำลาย) 2. ฟื้นฟูวัฒนธรรมการดูแลป่า โดยใช้หลักศาสนาและความเชื่อ	1. สำรวจพื้นที่และต้นไม้ที่จะใช้ในการบวชป่า 2. ประชุมเตรียมชุมชนและคณะทำงาน 3. ประชุมประสานความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ 4. ทำพิธีบวชป่า 5. ตั้งกรรมการติดตามผล	2549-2552	1. กรมอุทยานฯ 2. กรมป่าไม้ 3. องค์การชุมชน 4. วัดในพื้นที่ 5. ทสจ. 6. องค์การปกครองท้องถิ่น 7. สถาบันการศึกษา 8. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อื่น ๆ	1. บวชทุกปี 2. บวชป่า ในที่นี้ ไม่ได้ หมายความว่าเพียงการบวชต้นไม้ในป่าเท่านั้น แต่หมายถึงการบวชทั้งสัตว์นรกและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในป่าทั้งหมด และที่สำคัญจะต้องบวชใจด้วย ซึ่งจะนำไปสู่การปลูกสร้างจิตสำนึกรักป่าตามแนวทางที่ 4 อีกด้วย

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
1. โครงการปลูกป่าและจัดการดูแลรักษา	เนื่องจากการตัดไม้ในพื้นที่ต้นน้ำในช่วงที่ผ่านมา และการทำลายป่ามีมากขึ้นจนมีการลดลงของพื้นที่ป่าอย่างรวดเร็วจำเป็นต้องมีการปลูกป่าเพิ่มในรูปแบบต่างๆ เพื่อสืบชะตาป่าต้นน้ำให้ยั่งยืน	1. เพื่อเพิ่มความสมบูรณ์พื้นที่ป่าในเขตเสื่อมโทรมต่างๆ 2. เพื่อระดมความร่วมมือจากภาคีทุกภาคส่วน	1. สำรวจและเตรียมสำรวจและเตรียม 2. เตรียมกล้าพันธุ์ 3. รณรงค์และประชาสัมพันธ์ให้ผู้สนใจเข้าร่วม 4. ดำเนินการปลูกและติดตามผล	2549-2552	1. กรมอุทยานฯ 2. กรมป่าไม้ 3. องค์กรชุมชน 4. วัดในพื้นที่ 5. ทสจ. 6. องค์กรปกครองท้องถิ่น 7. สถาบันการศึกษา 8. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ 9. องค์กรทั้งภาครัฐกิจต่างๆ ที่สนใจ	1. ปลูกทุกปี 2. มีกลไกในการดูแลรักษา และติดตามผลเนื่องจากปัญหาที่ประสบในปัจจุบันคือ การปลูกป่าโดยปราศจากการดูแลในภายหลัง ทำให้ต้นไม้ที่ปลูกมีโอกาสเติบโตน้อย 3. การปลูกต้นไม้ในเขตป่าอนุรักษ์มีข้อจำกัดทางกฎหมาย

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
<p>2. โครงการเตรียมกล้าพันธุ์ท้องถิ่น</p>	<p>ในการฟื้นฟูป่าที่เสื่อมโทรมมากนั้นนอกจากปล่อยให้ตามธรรมชาติให้ฟื้นตัวเองแล้ว มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องปลูกเสริมให้ปริมาณต้นไม้ในป่ามีมากขึ้น สิ่งสำคัญของการปลูกเสริม คือ การรักษาพืชพันธุ์ไม้ดั้งเดิมให้คงอยู่ รวมทั้งนำพันธุ์ไม้ที่หายไประมาเข้ามาในพื้นที่ให้มากขึ้น</p> <p>ดังนั้น เพื่อให้มีป่าที่คงสภาพป่าดั้งเดิมและสมบูรณ์เป็นป่าต้นน้ำได้รวดเร็วขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการเตรียมกล้าพันธุ์ที่เหมาะสม นั่นคือเตรียมกล้าพันธุ์ท้องถิ่นที่มีทั้งคุณภาพและปริมาณให้เพียงพอ</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. เพื่อจัดเตรียมกล้าพันธุ์ไม้ท้องถิ่นให้มีปริมาณและคุณภาพเพียงพอ 2. เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และขยายพันธุ์ไม้ท้องถิ่น ให้มีปริมาณมากขึ้น 3. เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้สนใจหรือองค์กรต่างๆ ที่สนใจ เข้าร่วมกันปลูกป่าได้ง่ายขึ้น 	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดสำรวจและประมวลข้อมูลชนิดพันธุ์พืชท้องถิ่นในพื้นที่ 2. กำหนดชนิดพันธุ์พืชที่เหมาะสมในการเตรียมกล้าพันธุ์ 3. ประกาศรับซื้อหรือขอรับบริจาคเมล็ดพันธุ์หรือส่วนขยายพันธุ์เพื่อนำมาเพาะและขยายพันธุ์ 4. ประสานงานให้ชุมชนและองค์กรเป้าหมาย ร่วมเป็นเจ้าภาพ ในการดำเนินการเพาะขยาย 5. จัดทำฐานข้อมูลพันธุ์พืชผู้รับและให้บริจาคและทะเบียนการปลูกในพื้นที่ต่างๆ 6. ติดตามประเมินผลเป็นระยะๆ 	<p>2549-2552</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. องค์กรชุมชน 2. กรมป่าไม้ 3. กรมอุทยาน 4. อบต. 5. องค์กรพัฒนาเอกชน 6. สถาบันการศึกษา 	<p>กล้าพันธุ์ดังกล่าว จัดเตรียมขึ้นเพื่อไว้สำหรับปลูกในที่ต่าง ๆ ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เขตป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรม 2. ที่สาธารณะในชุมชน (แนวทางที่4) 3. ที่ว่างตามหัวไร่ปลายนานา (แนวทางที่4)

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
3. โครงการธนาคารพันธุ์ไม้	<p>เนื่องจากการเตรียมกล้าไม้ ทั้งของเอกชนและของรัฐ มีข้อจำกัดในด้านความหลากหลายของกล้าพันธุ์ โดยเฉพาะกล้าพันธุ์ไม้ที่กำลังจะสูญพันธุ์ และในช่วงหน้าแล้ง หากต้นกล้าพันธุ์แจกจ่ายไม่หมดก็มักถูกปล่อยปลະละเลย ทำให้เกิดความสูญเสียประมาณจำนวนมาก ทางออกที่น่าจะเหมาะสม คือการจัดตั้งเป็นธนาคารพันธุ์ไม้ที่ดำเนินการโดยภาคประชาชน โดยรัฐบาลเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ ผลที่ได้จากธนาคารพันธุ์ไม้จะเป็นประโยชน์ต่อภาครัฐ ที่จะได้พันธุ์ไม้ที่กำลังจะสูญหายไป ขยายกล้าพันธุ์(โดยภาครัฐ)ในเชิงปริมาณต่อไป</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. เพื่อส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการกล้าพันธุ์ไม้ด้วยตนเอง 2. เพื่อพัฒนาระบบการเตรียมกล้าพันธุ์ไม้เพื่อการฟื้นฟูที่ยั่งยืน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดประชุมสัมมนาผู้นำองค์กรชุมชน และกลุ่มที่สนใจ เพื่อค้นหารูปแบบและการดำเนินการที่เหมาะสม 2. จัดตั้งคณะทำงานเพื่อรับข้อเสนอโครงการจากองค์กรชุมชน หรือองค์กรที่สนใจ พร้อมทั้งการจัดหาทุนสนับสนุน 3. สนับสนุนการดำเนินการแก่ชุมชน และองค์กรที่สนใจ 4. ติดตามและประเมินผล 	2549-2552	<ol style="list-style-type: none"> 1. องค์กรชุมชน 2. หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง 3. องค์กรพัฒนาเอกชน 4. สถาบันการศึกษา 	

ตารางที่ 6 (ต่อ)

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
4. โครงการศึกษาและสำรวจพันธุ์ไม้	<p>เนื่องจากการตระเตรียมกล้าไม้และกล้าพันธุ์ที่ใช้ในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำและใช้ปลูกในแปลงเกษตรที่เอื้อต่อระบบนิเวศ จำเป็นต้องรู้ชนิดพืชและปริมาณความหนาแน่นในพื้นที่นั้นๆ และเพื่อให้มีฐานข้อมูลพันธุ์พืชในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า อีกทั้งต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ถึงคุณค่าและการใช้ประโยชน์จากพืชแต่ละชนิดให้มากขึ้น</p> <p>ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องทำการศึกษาสำรวจพันธุ์ไม้ และถิ่นที่อยู่ โดยชุมชน ทั้งชนิดและปริมาณทุกพื้นที่ป่าเพื่อการดังกล่าวต่อไป</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. เพื่อสร้างฐานข้อมูลพันธุ์พืชในป่าของชุมชนตนเอง 2. เพื่อสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และขยายพันธุ์ไม้ 	<ol style="list-style-type: none"> 1.สำรวจและประสานกลุ่ม/องค์กรที่สนใจ 2. จัดประชุมสัมมนาผู้แทนองค์กรชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กำหนดพื้นที่ และกระบวนการสำรวจ 3. สนับสนุนให้เกิดการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลพันธุ์ไม้ 4. จัดทำเอกสาร รายงานผลการสำรวจ 5. ผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่พันธุ์ไม้ที่ได้จากการสำรวจไว้ในแหล่งเรียนรู้ต่างๆ 6. ติดตามและประเมินผล 	2549-2552	<ol style="list-style-type: none"> 1. องค์กรชุมชน 2. อบต. /เทศบาล 3. กรมป่าไม้ 4. กรมอุทยานฯ 5. องค์กรพัฒนาเอกชน 6. สถาบันการศึกษา 7. กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก 8. กรมการศึกษานอกโรงเรียน 	

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
5. โครงการฝายต้นน้ำ	สภาพนิเวศของป่าต้นน้ำในปัจจุบัน เสื่อมโทรมลงไปอย่างรวดเร็วเนื่องจากการลดลงของพื้นที่ และการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่างๆ ทั้งปริมาณน้ำฝน ความชื้น และการลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ อีกทั้งในหน้าฝนยังเกิดการพังทลายของหน้าดินที่รุนแรงมากขึ้นส่งผลให้มีตะกอนดินทับถมลงในแหล่งน้ำ ก่อให้เกิดการตื้นเขินและสูญเสียการกักเก็บน้ำ	<ol style="list-style-type: none"> 1. เพื่อสร้างและพัฒนาฝายชะลอการไหลของน้ำและคัดตะกอนของชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำ 2. เพื่อสร้างความตระหนักให้กับประชาชนในการรักษาป่าและน้ำ ในพื้นที่ต่างๆ ในรูปแบบที่ง่ายสอดคล้องกับธรรมชาติ ใช้วัสดุในพื้นที่ และลงทุนน้อย 	<ol style="list-style-type: none"> 1. สำรวจ และประสานผู้นำและองค์กรชุมชนในพื้นที่ 2. ประชุมสัมมนาผู้เกี่ยวข้องเพื่อการกำหนดพื้นที่ ออกแบบ และวางแผน 3. สนับสนุนให้เกิดการดำเนินการก่อสร้างฝาย และมีกลไกดูแลรักษาโดยชุมชน 4. ติดตามและประเมินผล 	2549-2552	<ol style="list-style-type: none"> 1. องค์กรชุมชน 2. กรมป่าไม้ 3. กรมอุทยาน 4. กรมทรัพยากรน้ำ 5. กรมชลประทาน 6. อบต. 7. องค์กรพัฒนาเอกชน 8. สถาบันการศึกษา 9. ผู้นำศาสนา 	

ตารางที่ 6 (ต่อ)

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
6.โครงการสะพานชีวิตป่า	เนื่องจากในป่าธรรมชาติทั่วไปที่ยังสมบูรณ์ จะมีสัตว์ป่าจำนวนมาก สิ่งที่เป็นอุปสรรคของสัตว์ป่า คือ การรักษาธรรมชาติและวิถีการกินอยู่ของมันไว้ แต่เมื่อป่าถูกทำลาย ที่อยู่เดิมจะถูกแยกส่วน โดยเฉพาะทางเดินของสัตว์ถูกตัดขาดจากกัน มีผลให้สัตว์ป่าสูญพันธุ์ ให้เกิดการพลัดหลง เกิดอันตราย จึงสมควรมีการจัดทำและฟื้นฟูทางเดินของสัตว์ขึ้นมาให้สมบูรณ์	1. จัดทำโครงการนำร่องในการฟื้นฟูและสร้างแนวทางเดินของสัตว์ป่าให้สอดคล้องกับธรรมชาติและเพียงพอ 2. สร้างเกราะกำบังให้กับชีวิตสัตว์ป่า เพื่อสร้างแนวป้องกันอันตรายให้สัตว์ป่าระหว่างป่าผืนเล็กและผืนใหญ่	1. สำรวจและประเมินพื้นที่ป่า ซึ่งสามารถจัดทำทางเดินสัตว์ได้ 2. ประชุมออกแบบสะพานชีวิตร่วมกับชุมชนรอบป่าและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3. สร้างและกันแนวที่เป็นทางเดินของสัตว์ พร้อมติดป้าย 4. ติดตามและเฝ้าระวังการจับสัตว์ / ทำลายแนวทางเดิน	20 ปี	1. กรมอุทยาน 2. กรมป่าไม้ 3. องค์กรชุมชน 4. สถาบันการศึกษา 5. อบต. 6. ฝ่ายปกครอง	จะต้องมีการศึกษาสภาพชีวิตของสัตว์แต่ละชนิด

ตารางที่ 6 (ต่อ)

แนวทางที่ 3 พัฒนารูปแบบการผลิตทางการเกษตรที่เกื้อกูลต่อระบบนิเวศ

มาตรการที่ 1 เพิ่มความสมบูรณ์ของธรรมชาติด้วยรูปแบบการปลูกยางเชิงนิเวศในป่าอนุรักษ์

การบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อต้องการพื้นที่ในการปลูกยางพารา การฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยการไล่คนที่บุกรุกเข้าไปปลูกยางในเขตป่าออกไป เป็นเรื่องละเอียดอ่อนและยากยิ่งในทางปฏิบัติ รูปแบบอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวิธีหนึ่งที่สอดคล้องกับการประกอบอาชีพของเกษตรกร คือ การปลูกยางเชิงนิเวศในเขตป่าอนุรักษ์ เช่น นำต้นไม้ชนิดอื่นไปปลูกตามร่องสวนยาง และปลูกพืชสมุนไพรเพื่อคลุมหน้าดินอีกชั้นหนึ่ง เพื่อให้สวนยางมีคุณสมบัติเหมือนป่าให้มากที่สุด

ตารางที่ 6 (ต่อ)

มาตรการที่ 2 ส่งเสริมการปลูกไม้ผลในรูปแบบวนเกษตร / สวนผสม / เกษตรเชิงนิเวศ

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
<p>1. ให้ความรู้แก่เกษตรกร เพื่อให้เห็นความสำคัญ และประโยชน์ของการเกษตรที่เกื้อกูลต่อระบบนิเวศ</p>	<p>รูปแบบการเกษตรปัจจุบันที่ให้ความสำคัญกับการผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อบ่มเน้นผลผลิตตอบสนองความต้องการในเชิงปริมาณได้ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายอย่างต่อเนื่องและความหลากหลายทางชีวภาพเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นการผลิตที่ทำลายห่วงโซ่อาหารและวิถีชีวิตของเกษตรกรเอง ทั้งโดยตรงและทางอ้อม การปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต จากเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็นการเกษตรแบบผสมผสานหรือสวนผสม จึงเป็นทางเลือกให้เกษตรกรที่อยู่ในเขตป่าสามารถพึ่งตนเองได้และสนับสนุนให้มีการลด ละ เลิก การใช้สารเคมีทางการเกษตรในที่สุด</p>	<p>1. เพื่อให้เกษตรกรได้เรียนรู้ถึงผลกระทบจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ในเขตป่า ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม 2. เพื่อให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของรูปแบบเกษตรที่เกื้อกูลต่อระบบนิเวศ</p>	<p>1. ประชุมคณะทำงานจากตัวแทนกลุ่มหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อออกแบบในการสำรวจความต้องการและจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรม 2. พัฒนาหลักสูตรและกระบวนการฝึกอบรม 3. ดำเนินการฝึกอบรม 4. การติดตามผลและปรับปรุงหลักสูตรการฝึกอบรม</p>	<p>2549-2552</p>	<p>1. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตร 2. อบต.และองค์กรชุมชน 3. สปก. 4. สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง 5. สำนักงานการศึกษานอกโรงเรียน 6. สถาบันการศึกษา 7. กรมอุทยานฯ</p>	<p>องค์ความรู้ส่วนหนึ่งในการจัดฝึกอบรมอาจมาจากความรู้ที่ได้มาจากแนวทางที่ 5 และโครงการนี้ครอบคลุมมาตรการที่ 1, 2 และ 3 ของแนวทางที่ 3</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
<p>2. จัดเตรียมกล้าพันธุ์ไม้ที่ปลูกร่วมในแปลงเกษตรที่เอื้อต่อระบบนิเวศ</p>	<p>จากสภาพพื้นที่ป่าต้นน้ำลดลงสืบเนื่องมาจากหลาย ๆ สาเหตุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการบุกรุกและแผ้วถางเพื่อปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ยางพารา ของเกษตรกร ได้ทำให้สภาพป่าและระบบนิเวศได้เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการฟื้นฟูป่า ด้วยการปลูกพืชแซมในพื้นที่ทำกินของตนเอง เพื่อเพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ไม้ในแปลงเกษตร ทั้งที่เป็นไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย และสมุนไพร ทำให้เกิดรายได้เสริมกับครอบครัว</p>	<p>1. เพื่อจัดเตรียมกล้าพันธุ์ไม้ต่าง ๆ เพื่อปลูกเสริมและปลูกร่วมในสวนยางและแปลงเกษตรอื่น ๆ ในชุมชนชายป่า 2. เพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับเกษตรกร</p>	<p>1. แบ่งโซนพื้นที่เพื่อคัดเลือกสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมที่จะปลูกพันธุ์ไม้อะไรกับสภาพนิเวศแบบไหน 2. กำหนดชนิดและเตรียมกล้าพันธุ์ให้เหมาะสมกับพื้นที่ 3. แจกจ่ายพันธุ์ไม้ 4. ติดตามผล</p>	<p>2549-2552</p>	<p>1. ศูนย์เพาะชำและขยายกล้าไม้ 2. สวนพฤกษศาสตร์และวรรณคดี 3. เรือนเพาะชำกล้าไม้ของชุมชนหรือธนาคารพันธุ์ไม้ 4. อบต. 5. สกย. 6. องค์กรพัฒนาเอกชน 7. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร 8. ศูนย์วิจัยต่างๆ</p>	

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
<p>3. พัฒนารูปแบบการเกษตรในเขตป่าต้นน้ำที่เกื้อกูลต่อระบบนิเวศ</p>	<p>เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรได้ตระหนักถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ต่อผลกระทบจากการที่เกษตรกรได้เข้าไปทำกินในพื้นที่ที่รัฐบาลประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปลูกยางพารา ตามกระแสความต้องการของตลาด ซึ่งเป็นพืชเชิงเดี่ยว ได้ส่งผลให้ระบบนิเวศมีการเปลี่ยนแปลง เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในภาพรวม ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ และผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด ก็คือ ตัวเกษตรกรเอง ทำให้ถูกมองเป็นจำเลยทางสังคมว่าเป็นผู้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติทั้ง ๆ ที่ในบางพื้นที่เกษตรกรได้เข้าไปทำกินก่อนที่จะมีการประกาศเป็นเขตอุทยาน</p> <p>เพื่อสร้างความยอมรับซึ่งกันและกัน จึงเป็นเรื่องเร่งด่วนที่จะฟื้นฟูกระบวนการและพัฒนารูปแบบการทำเกษตรในเขตป่า</p>	<p>1. พัฒนาระบบความคิดของเกษตรกรในการจัดการแปลงเกษตรของตนเองที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และชีวิตอื่น ๆ</p> <p>2. พัฒนารูปแบบการเกษตรในเขตป่าที่เกื้อกูลต่อระบบนิเวศ</p>	<p>1. ประสานงานผู้นำและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง</p> <p>2. คัดเลือกเกษตรกรเป้าหมาย</p> <p>3. จัดกระบวนการให้การศึกษาในรูปแบบการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน ตัวอย่าง ระบบเกษตรที่เอื้อต่อระบบนิเวศ</p> <p>4. การประชุม ออกแบบ วางแผน และคัดเลือกรูปแบบที่เหมาะสม</p> <p>5. สนับสนุนการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรในแปลงเกษตรเป้าหมาย</p> <p>6. จัดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรียนรู้ระหว่างกลุ่มเกษตรกร</p>	<p>2549-2552</p>	<p>1. อบต. 2. สกย. 3. องค์กรพัฒนาเอกชน 4. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร 5. ศูนย์วิจัยฯ 6. สถาบันการศึกษา 7. องค์กรชุมชน 8. อุทยานฯ 9. เกษตรกรเป้าหมาย</p>	<p>ในทางปฏิบัติ การพัฒนารูปแบบการเกษตร โดยเฉพาะการทำสวนยางพาราในเขตป่าต้นน้ำ น่าจะดำเนินการใน 2 รูปแบบ คือ</p> <p>1) สำหรับผู้ที่เข้าไปทำกินก่อนกฎหมายประกาศ รัฐควรใช้รูปแบบการขอความร่วมมือ ในการทำสวนยางพาราเชิงนิเวศ</p> <p>2) สำหรับผู้ที่เข้าไปทำกินหลังกฎหมายประกาศ รัฐควรใช้รูปแบบเชิงรุกหรือการบังคับแบบมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านปรับรูปแบบการทำสวนยางจากผลิดยางเชิงเดี่ยว เป็นการผลิดยางเชิงนิเวศและจากการศึกษา ชาวบ้านก็ยินดีให้ความร่วมมือ</p>

มาตรการที่ 3 การใช้ประโยชน์จากป่า กระทำได้โดยยึดหลักความยั่งยืน

แนวคิดในการรักษาและฟื้นฟูป่าที่สำคัญ แนวคิดหนึ่งคือ การให้ประชาชนรู้ประโยชน์ของป่า และสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้ เมื่อประชาชนรู้ถึงประโยชน์ของป่า และสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้ ประชาชนจะรู้สึกหวงแหนและรักษาป่าในที่สุด ในทางกลับกันหากแยกป่าออกจากคน ประชาชนจะไม่รู้สึกถึงประโยชน์ของป่าและไม่อนุรักษ์หวงแหน

ประโยชน์จากป่าที่สำคัญต่อประชาชนในบริเวณป่าคือ เป็นแหล่งแสวงหาเครื่องยังชีพของประชาชน อย่างไรก็ตามการเข้าไปแสวงหาประโยชน์จากป่าควรเป็นไปโดยอาศัยหลักของความยั่งยืน

ตารางที่ 6 (ต่อ)

แนวทางที่ 4 การสร้างจิตสำนึกรักป่าให้กับประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐ

มาตรการที่ 1 เพิ่มความรู้ด้านความสำคัญของป่าต้นน้ำให้กับประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
1. เสริมศักยภาพ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าหน้าที่รัฐ อบต. ประชาชน ครู อาจารย์ และผู้นำศาสนา ในการ จัดการป่าต้นน้ำ	ในสภาวะปัจจุบันผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าหน้าที่รัฐ อบต. ประชาชน ครู อาจารย์ และผู้นำ ศาสนา ยังมีความเข้าใจและเห็น ความสำคัญในการอนุรักษ์และ ฟื้นฟูป่าต้นน้ำในระดับที่ แตกต่างกัน เป็นเหตุให้บุคคล จากภาคส่วนต่าง ๆ ดังกล่าวขาด จิตสำนึกที่เพียงพอในการ ช่วยกันปกป้องการคุกคามป่าต้น น้ำ การจัดฝึกอบรมเพื่อให้ความรู้ เกี่ยวกับการจัดการป่าต้นน้ำที่ ถูกต้องและเหมาะสม แก่ภาค ส่วนต่าง ๆ ดังกล่าว จึงเป็น สิ่งจำเป็น	1. ยกระดับความรู้ ความ เข้าใจและศักยภาพในการ จัดการป่าต้นน้ำให้กับ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าหน้าที่ รัฐ อบต. ประชาชน ครู อาจารย์ และผู้นำศาสนา 2. เพื่อให้ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าหน้าที่รัฐ อบต. ประชาชน ครู อาจารย์ และผู้นำศาสนา ตระหนักถึงความสำคัญใน การมีส่วนร่วมกับชุมชนใน การจัดการป่าต้นน้ำ	1. สำรวจความต้องการ ประสานงานและจัด ประชุมกลุ่มเป้าหมาย 2. พัฒนาหลักสูตรที่ เหมาะสม 3. ดำเนินการฝึกอบรม และศึกษาดูงาน 4. ติดตามประเมินผล	2549-2552	1. สถาบันการศึกษา 2. อุทยาน 3. เขตรักษาพันธุ์ฯ 4. กรมป่าไม้ 5. กรมทรัพยากรน้ำ 6. กรมส่งเสริมเกษตรฯ 7. องค์กรพัฒนาเอกชน 8. กลุ่มเป้าหมาย	

ตารางที่ 6 (ต่อ)

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
<p>2. พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำในระดับโรงเรียน</p>	<p>เพื่อนำเอาความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับป่าและนำมาเป็นฐานความรู้ให้กับรายวิชาต่างๆ ในหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน และสอดคล้องกับ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2542 จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชน</p>	<p>1. สนับสนุนการเรียนรู้และการเรียน การสอน ที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต 2. ยกระดับหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นที่เน้นการสร้างจิตสำนึกในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ให้กับเด็กและเยาวชนในโรงเรียน</p>	<p>1. ประสานโรงเรียนเป้าหมาย 2. ประชุม สัมมนาครูนักเรียน 3. พัฒนาหลักสูตร 4. นำหลักสูตรไปทดลองใช้ในโรงเรียนเป้าหมาย 5. ประเมินผล 6. ปรับปรุงหลักสูตรให้สมบูรณ์</p>	<p>2549-2552</p>	<p>1. สถาบันการศึกษา 2. อบต. และเทศบาล 3. องค์กรชุมชน 4. ผู้นำศาสนา 5. กรมอุทยาน 6. กรมป่าไม้</p>	

ตารางที่ 6 (ต่อ)

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
3. สร้างแหล่งเรียนรู้ด้านคุณประโยชน์ของป่าต้นน้ำ	ปัจจุบันป่าต้นน้ำในพื้นที่ต่าง ๆ ยังขาดการให้ข้อมูลในลักษณะคุณประโยชน์ของป่าและพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ การได้สัมผัสป่าของประชาชนภายนอกพื้นที่รวมทั้งคนในชุมชน จึงเป็นการสัมผัสป่าแบบผิวเผิน หากมีพื้นที่นำร่องที่เป็นแหล่งเรียนรู้ถึงคุณประโยชน์ของป่าได้อย่างเหมาะสมให้กับประชาชนที่เข้ามาสัมผัสในลักษณะต่าง ๆ ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง	<ol style="list-style-type: none"> 1. เพื่อให้คนในชุมชนและประชาชนทั่วไป เห็นคุณประโยชน์ของทรัพยากรป่าต้นน้ำ 2. เพื่อให้เกิดแหล่งเรียนรู้เพื่อการศึกษาของป่าต้นน้ำ 3. สนับสนุนวัฒนธรรมการแพทย์พื้นบ้าน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. สำรวจและประสานทรัพยากรบุคคล 2. สำรวจพื้นที่เป้าหมาย 3. กำหนดวิธีการดำเนินการ ในการสร้างแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับป่าต้นน้ำ 4. สนับสนุนให้เกิดการดำเนินการ 	2549-2552	<ol style="list-style-type: none"> 1. กรมอุทยาน 2. องค์กรชุมชน 3. อบต. 4. องค์กรพัฒนาเอกชน 5. กรมป่าไม้ 6. สถาบันการศึกษา 7. สถาบันทางศาสนา 	ตัวอย่างการสร้างแหล่งเรียนรู้ เช่น การปิดป้ายชื่อพันธุ์ไม้พร้อมบอกสรรพคุณ ในป่าต้นน้ำหรือป่าชุมชน เป็นต้น

ตารางที่ 6 (ต่อ)

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
<p>4. ถ่ายเยาวชนอนุรักษ์ป่า</p>	<p>การศึกษาในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนต่าง ๆ ในปัจจุบัน ยังขาดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้มีโอกาสสัมผัสธรรมชาติและปัญหาต่าง ๆ ที่คุกคามธรรมชาติที่เป็นจริงไม่ว่า จะเป็นการคุกคามป่าของมนุษย์ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำ เป็นต้น อาจจะด้วยเหตุผล การขาดการให้ความสำคัญของผู้บริหารระดับโรงเรียน หรือการขาดแคลนงบประมาณของโรงเรียนในการประกอบกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ดังกล่าว</p> <p>ดังนั้น การจัดให้มีกิจกรรมเสริมหลักสูตรลักษณะดังกล่าว เช่น การจัดถ่ายเยาวชน เพื่อเพิ่มกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงนอกชั้นเรียน นับว่าเป็นกิจกรรมที่สมควรสนับสนุน</p>	<p>1. เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนได้สัมผัสสถานการณ์ทางธรรมชาติที่เป็นจริงของพื้นที่ป่าต้นน้ำ</p> <p>2. เพื่อเป็นการเสริมระบอบคิดให้เยาวชนได้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนกับสถานการณ์ของป่าต้นน้ำ</p>	<p>1. สำรวจ ประสานและประชุมครูโรงเรียนเป้าหมาย</p> <p>2. สำรวจพื้นที่ที่เหมาะสม</p> <p>3. ประสานทีมวิทยากรและออกแบบกิจกรรม</p> <p>4. กิจกรรมถ่ายเยาวชน</p> <p>5. ติดตามและประเมินผล</p>	<p>2549-2552</p>	<p>1. เขตพื้นที่การศึกษา</p> <p>2. โรงเรียนเป้าหมาย</p> <p>3. กรมอุทยาน</p> <p>4. ฝ่ายปกครอง</p> <p>5. อบต. และเทศบาล</p>	

มาตรการที่ 2 รณรงค์ด้วยสื่อต่าง ๆ ให้ประชาชนเห็นความสำคัญของป่า

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
<p>1. ปักป้าย ประชาสัมพันธ์ “รักป่า” ตามถนนสายหลัก ที่เข้าไปในชุมชนชายป่า</p>	<p>เนื่องจากทำให้ความสำคัญและตระหนักในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ มีความจำเป็นอย่างยิ่ง แต่สิ่งที่จะเสริมและกระตุ้นให้สาธารณชนเห็นความสำคัญยังมีน้อย ทั้งในเชิงปริมาณและรูปแบบที่เหมาะสม การจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์เป็นรูปแบบหนึ่งของการประชาสัมพันธ์ที่ใช้ต้นทุนต่ำ และยังสามารถต่อยอดให้สาธารณชนที่สัญจรไปมาเห็นและตระหนักถึงความสำคัญของป่าต้นน้ำในที่สุด</p>	<p>1. เพื่อปักป้ายประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์ป่าให้สาธารณชนที่สัญจรไปมาได้เห็นและตระหนักถึงความสำคัญของป่าต้นน้ำ</p>	<p>1. จัดประกวดคำขวัญ การฟื้นฟูป่าต้นน้ำ โดยเยาวชนและบุคคลทั่วไป 2. จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ ขนาด และ รูปแบบ ที่เหมาะสม 3. ติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์ตามถนนที่เข้าไปในเขตป่ารวมทั้งย่านชุมชน</p>	<p>2549 - 2552</p>	<p>1. กรมป่าไม้ 2. กรมอุทยาน 3. อบต. 4. องค์กรชุมชน 5. สถาบันการศึกษา</p>	

ตารางที่ 6 (ต่อ)

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
<p>2. โครงการสื่อชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ป่า</p>	<p>การให้การศึกษาผ่านสื่อวิทยุ และการแสดงในรูปของศิลปินพื้นบ้าน เป็นรูปแบบหนึ่งของกิจกรรมที่สามารถให้การศึกษาแก่ประชาชนในรูปแบบต่างได้ การณรงค์ให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของป่าต้นน้ำ ก็สามารถใช้สื่อดังกล่าวได้เช่นเดียวกัน</p> <p>ปัจจุบันสื่อชุมชน ได้มีการพัฒนาไปมากโดยเฉพาะในรูปของเทคโนโลยี หากสามารถเพิ่มเติมในส่วนของสาระที่น่าสนใจ โดยเฉพาะประโยชน์ของป่าต้นน้ำ ความสำคัญของการจัดการป่าโดยชุมชน โทษของการคุกคามป่าของมนุษย์ เป็นต้น นอกจากทำให้สื่อชุมชนดังกล่าวมีความสมบูรณ์ขึ้นแล้ว ยังมีส่วนช่วยภาครัฐในการจัดการป่าได้อีกด้วย</p>	<p>1. เพื่อจัดทำสื่อที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำให้กับชุมชน</p> <p>2. เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าต้นน้ำ ให้กับประชาชนในพื้นที่ ผ่านสื่อชุมชน</p>	<p>1.ประสานงานทรัพยากรบุคคล มีความรู้ความสามารถ ด้านป่าต้นน้ำ และการผลิตสื่อ</p> <p>2. ผลิตสื่อ</p> <p>3. ส่งมอบ และ เผยแพร่ผ่านสื่อชุมชน</p> <p>4. ติดตามประเมินผล</p>	<p>2549-2552</p>	<p>1. อบต./เทศบาล</p> <p>2. องค์กรชุมชน</p> <p>3. สถาบันทางศาสนา</p> <p>4. สถาบันการศึกษา</p> <p>5. ฝ่ายปกครอง</p> <p>6. เครือข่ายศิลปินพื้นบ้าน</p>	<p>ในทางปฏิบัติโครงการนี้อาจใช้ประโยชน์จากเครือข่ายวิทยุที่มีอยู่แล้วในพื้นที่ เช่น เครือข่ายบินหลา</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

มาตรการที่ 3 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ปลูกป่าตามที่สาธารณะและที่ว่างในชุมชน

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
1. ปลูกป่าในที่สาธารณะของชุมชน	ปัจจุบันที่สาธารณะหรือที่ว่างของชุมชนจำกัดลงไปทุกที ในขณะที่ยังมีอีกบางพื้นที่ ยังมีที่ว่างในที่สาธารณะอยู่บ้าง แต่ยังไม่ได้มีแผนที่จะทำประโยชน์จากพื้นที่เหล่านั้นอย่างเป็นทางการจากรัฐบาล จากการศึกษาพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลในหลายพื้นที่ ที่มีที่ว่างในลักษณะดังกล่าว ยินดีที่จะให้จัดทำโครงการปลูกป่าเสริมในพื้นที่เหล่านั้น เพื่อเพิ่มความร่มรื่นและเพิ่มปริมาณไม้ใช้สอยให้กับชุมชน	1. เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่า และปริมาณไม้ใช้สอยให้กับชุมชน 2. เพื่อเปิด โอกาสให้นักเรียนประชาชนในพื้นที่ ได้มีส่วนร่วมในการเติมพื้นที่สีเขียวให้กับชุมชนด้วยตนเอง 3. เพื่อยกระดับจิตสำนึกในการ “รักป่า” ให้กับสาธารณชน	1.ประสานผู้นำองค์กรชุมชน และ อบต. ในพื้นที่เป้าหมาย 2. กำหนดพื้นที่เป้าหมาย 3. จัดหา กล้าพันธุ์ ว่างแผนการปลูกและการดูแลรักษา 4. จัดกิจกรรมการปลูกป่า	2549-2552	1.อบต. 2. องค์กรชุมชน 3. กรมอุทยาน 4. กรมป่าไม้ 5. สถาบันการศึกษา 6. ฝ่ายปกครอง 7. สถาบันศาสนา	นอกจากที่สาธารณะแล้ว ประชาชนสามารถนำกล้าพันธุ์ไปปลูกตามที่หัวไร่ปลายนาของตนเองในโอกาสที่เหมาะสมได้ด้วย

ตารางที่ 6 (ต่อ)

แนวทางที่ 5 การเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรและเครือข่าย

มาตรการที่ 1 ยกระดับศักยภาพของภาคประชาชนในการจัดการป่าต้นน้ำในระดับชุมชน

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
1. พัฒนาศักยภาพผู้นำคนของสามวัยในการจัดการป่า	ไม่กี่ปีที่ผ่านมาสังคมได้เห็นความสำคัญขององค์กรท้องถิ่น ในการรักษาสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการจัดการป่ามากขึ้น ผู้นำขององค์กรท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นผู้นำวัยอาวุโสวัยกลางคน และผู้นำรุ่นเยาวชนต่างก็มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กร แต่ที่ผ่านมาผู้นำของคนสามวัย ดังกล่าวได้มีการพัฒนาตนเองตามสถานการณ์หรือตามธรรมชาติเป็นสำคัญ ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างเป็นทางการและต่อเนื่อง	1. เพื่อเสริมศักยภาพของผู้นำองค์กรท้องถิ่นของคนสามวัยในด้านการบริหารเพื่อการจัดการเพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำ 2. เพื่อเปิดโอกาสให้มีการสืบสานประสบการณ์จากผู้นำรุ่นอาวุโสสู่ผู้นำรุ่นกลางและเยาวชนรวมทั้งการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ในการจัดการป่าของคนสามวัย 3. เพื่อดึงเยาวชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าต้นน้ำ เพื่อความยั่งยืนขององค์กร	1. ประเมินความต้องการด้านการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการป่าของผู้นำคนสามวัย 2. จัดเตรียมหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างศักยภาพ 3. ดำเนินการฝึกอบรม ศึกษาดูงานรวมทั้งการจัดค่ายคนสามวัย	2549-2552	1. องค์กรชุมชน 2. ผู้นำคนสามวัย 3. หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง 4. องค์กรพัฒนาเอกชน 5. สถาบันการศึกษา	

ตารางที่ 6 (ต่อ)

มาตรการที่ 2 สนับสนุนให้มีเครือข่ายองค์กรประชาชนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
<p>1. เชื่อมประสานคนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ</p>	<p>องค์กรท้องถิ่น ในส่วนของต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ขาดการประสานงานในการจัดการป่าต้นน้ำ ยิ่งกว่านั้น ยังไม่รับรู้บทบาทขององค์กรตนเองในการมีส่วนร่วมรักษาป่า รวมทั้งยังขาดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ในหลายกรณีเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ การแก้ปัญหาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามักดำเนินไปแบบแยกส่วน ขาดการมองปัญหาอย่างเป็นองค์รวม การแก้ปัญหาเชิงปฏิบัติมักมุ่งเน้นส่วนใดส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะและละเลยป่าต้นน้ำ</p>	<p>1. เพื่อ แ ล ก เ ป ลี ย น ประสพการณ์ปัญหาเกี่ยวกับแหล่งน้ำ การจัดการน้ำ ของคนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ</p> <p>2. เพื่อให้เกิดการวางแผนการจัดการในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแบบมีส่วนร่วมระหว่างคนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ</p> <p>3. เพื่อให้เกิดเครือข่ายการจัดการน้ำและป่าต้นน้ำของคนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ</p>	<p>1. จัดตั้งคณะทำงานเพื่อเชื่อมประสานเครือข่ายคนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ</p> <p>2. จัดเว ที่ แ ล ก เ ป ลี ย น ประสพการณ์ในการจัดการน้ำ และป่าต้นน้ำ ของคนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ</p> <p>3. จัดเวทีประชุมสัญจรตามสภาพปัญหาของพื้นที่ ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ</p> <p>4. จัดเวทีใหญ่เพื่อประมวลประสพการณ์และองค์ความรู้ในการจัดการน้ำและป่าต้นน้ำ ที่ได้รับจากเวทีสัญจร</p>	<p>2549-2552</p>	<p>1. องค์กรชุมชน</p> <p>2. กรมทรัพยากรน้ำ</p> <p>3. กรมป่าไม้</p> <p>4. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด</p> <p>5. องค์กรพัฒนาเอกชน</p>	

ตารางที่ 6 (ต่อ)

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
2. พัฒนาแผนการจัดการป่าต้นน้ำของเครือข่ายองค์กรชุมชนอย่างเป็นองค์รวม	แผนการจัดการป่าต้นน้ำส่วนใหญ่ มักเป็นแผนงานที่จัดทำโดยภาครัฐ ขาดการจัดทำแผนชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน ในการจัดการป่าต้นน้ำ แผนพัฒนาในระดับชุมชนมักจะ ขาดการบูรณาการ แผนชุมชนและ แผนการจัดการป่าต้นน้ำของรัฐก็ ขาดการบูรณาการเข้าด้วยกัน ทำให้ การแก้ปัญหาเรื่องป่าต้นน้ำ ไม่ บรรลุผลเท่าที่ควร	1. เพื่อพัฒนาแผนการจัดการ ป่าต้นน้ำโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 2. เพื่อประสานแผนต่าง ๆ ในชุมชน (รวมทั้งแผนของ เครือข่ายคนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ) ที่ว่าด้วยการ จัดการป่าต้นน้ำ	1. นำผลของการแลกเปลี่ยน ความรู้และประสบการณ์จากเวที สัญจรมาประมวล 2. แกนนำมีการยกร่างแผนปฏิบัติ การ 3. การประชุมเชิงปฏิบัติการ 4. สรุปเพื่อแบ่งงาน การแบ่ง บทบาทของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้อง ได้รับความรับผิดชอบ	2549-2552	1. องค์กรชุมชน 2. กรมทรัพยากรน้ำ 3. กรมป่าไม้ 4. ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมจังหวัด 5. องค์กรพัฒนาเอกชน 6. อบต. 7. เทศบาล 8. อบจ.	“แผนชุมชน” ในที่นี้หมายถึง แผนปฏิบัติการที่ชุมชนคิด วางแผน ดำเนินการ และติดตามผล ด้วย ตนเองเป็นหลัก โดยมีหน่วยงาน ต่าง ๆ และภาคีร่วมสนับสนุน

ตารางที่ 6 (ต่อ)

มาตรการที่ 3 การประสานความร่วมมือกับภาคีต่าง ๆ

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
1. เสริมสร้างความร่วมมือ ระหว่างเจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้อง และชาวบ้าน	การพัฒนาที่ผ่านมา กระบวนการวางแผนของแต่ละหน่วยงานมักดำเนินไปแบบต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างปฏิบัติ ทำให้แผนงานที่ทํามีความซ้ำซ้อน เป็นการแก้ปัญหาแบบแยกส่วน ขาดการประสานงานกัน ทำให้ทิศทางการรักษาป่าต้นน้ำขาดเอกภาพ และขาดพลังในการทำงานร่วมกัน	1. เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการป่าต้นน้ำ 2. เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ในการดำเนินงานร่วมกัน	1. จัดเวทีพบปะระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่ปกครอง และชาวบ้าน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์สภาพปัญหาและการจัดการที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำอย่างต่อเนื่อง	2549-2552	1. คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 2. คณะอนุกรรมการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 3. กรมอุทยาน 4. กรมการปกครอง 5. กรมทรัพยากรน้ำ 6. อบต. 7. อบจ. 8. องค์กรชุมชน 9. สถาบันการศึกษาในพื้นที่	

ตารางที่ 6 (ต่อ)

มาตรการที่ 4 การจัดการความรู้และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์กรประชาชน

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ระยะเวลา	ภาคส่วนที่รับผิดชอบ	หมายเหตุ
<p>1. การรวบรวม ศึกษา สังเคราะห์ องค์ความรู้ ในการจัดการ ด้าน การเกษตรที่เกี่วข้องต่อ ระบบนิเวศ</p>	<p>ปัญหาหลักของป่าต้นน้ำ ส่วนหนึ่ง เกิดจากการบุกรุกและทำการผลิต รูปแบบการผลิตทางการเกษตรที่ไม่ เกี่วข้องต่อระบบนิเวศ ขณะที่ ในหลายพื้นที่ก็ปรากฏรูปแบบการผลิต ทางการเกษตรร่วมกับป่าอย่างยั่งยืน แต่ยังคงขาดการศึกษาถึงคุณค่าของ รูปแบบการผลิตดังกล่าว จาก นักวิชาการอย่างจริงจัง</p>	<p>1. เพื่อรวบรวม ประมวล และ สังเคราะห์องค์ความรู้ เกี่ยวกับ รูปแบบ การผลิตทางการเกษตร ในเขตป่าที่เกี่วข้องต่อระบบนิเวศ 2. เพื่อเป็นองค์ความรู้ สำหรับการประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา การเกษตรในพื้นที่ รวมทั้งท้องถิ่น อื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน 3. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ในชุมชน ต่อรูปแบบการผลิต ทาง การเกษตร ในเขตป่า 4. พัฒนาเทคนิควิธีการผลิตที่ เกี่วข้องต่อระบบนิเวศ โดยการ ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญา ชาวบ้านกับวิชาการสมัยใหม่ที่ เหมาะสม</p>	<p>1. จัด ให้ มี การ ศึ ก ษ า ร ว บ ร ร ม ขั ้อ มู ล ประสพการณ์ และองค์ ความรู้ท้องถิ่นและวิชาการ สมัยใหม่ ว่าด้วยรูปแบบการ ผลิตเกษตรในเขตป่า ใน รูปแบบการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม 2. จัดเวทีวิเคราะห์และ สังเคราะห์องค์ความรู้ข้างต้น 3. จัดทำฐาน ข้อมูล และ เสริมสร้างศูนย์การเรียนรู้ใน ชุมชน 4. พัฒนาเทคนิควิธีการผลิต ที่เกี่วข้องต่อระบบนิเวศ 5. จัดทำเอกสารและสื่อที่ เกี่วข้องเพื่อเผยแพร่</p>	<p>2549-2552</p>	<p>1. สถาบันการศึกษา 2. องค์กรชุมชน 3. ประชาชนชาวบ้าน 4. ผู้นำศาสนา 5. เกษตรกรในและนอกพื้นที่ 6. องค์กรพัฒนาเอกชน 7. สำนักงานกองทุนสงเคราะห์ การทำสวนยาง (สกย.) 8. เจ้าหน้าที่กรมส่งเสริม การเกษตร 9. กรมทรัพยากรน้ำ 10. กรมอุทยาน 11. กรมป่าไม้</p>	

ตารางที่ 6 (ต่อ)

แนวทางที่ 6 ผลักดันให้เกิดการจัดตั้งกองทุนฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

มาตรการที่ 1 ระดมเงินเข้ากองทุนด้วยนโยบายการคลัง

เป็นมาตรการเชิงนโยบายที่รัฐควรดำเนินการผลักดันให้มีการจัดตั้งกองทุนฟื้นฟูป่าต้นน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยรัฐบาลจะต้องอนุมัติเงินประเดิมจำนวนหนึ่งเพื่อให้กองทุนฯ ได้เกิดขึ้นจริงในเบื้องต้น จากนั้นจะต้องใช้มาตรการทางการคลัง ในรูปแบบของการจัดเก็บภาษีจากนักธุรกิจ หรือผู้มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการใช้น้ำทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งในพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ และจัดสรรเงินภาษีที่จัดเก็บได้เข้าสู่กองทุนฯ ซึ่งจัดเป็นมาตรการที่น่าจะมีความเป็นธรรมมากที่สุด และเปิดโอกาสให้คน 1.5 ล้านคนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบร่วมรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าต้นน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งปลดปล่อยน้ำให้กับชุมชน

มาตรการที่ 2 ผลักดันให้ชุมชนและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีนโยบายปันส่วนรายได้และบริจาคมาสมทบกองทุนฯ

เป็นมาตรการที่ต่อเนื่องจากมาตรการที่ 1 กล่าวคือ นอกจากจะใช้มาตรการทางการคลังในการจัดเก็บภาษีจากภาคธุรกิจและผู้มีอาชีพเกี่ยวข้องกับการใช้น้ำแล้ว ชุมชนและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นก็น่าจะมีนโยบายปันส่วนรายได้และบริจาคเงินจากองค์กรชุมชนมาสมทบกองทุนฯ ดังกล่าวด้วย ความยั่งยืนของกองทุนก็จะมีโอกาสปรากฏเป็นจริง และในที่สุดเงินรายได้ของกองทุนนี้ก็จะนำไปใช้ในการดำเนินการตามแนวทางที่ 1-5 ดังกล่าวข้างต้นได้อย่างต่อเนื่องและเป็นจริง

6.6 ผลการจัดลำดับความสำคัญของแนวทางในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ

จากแนวทางการฟื้นฟูป่าต้นน้ำทั้ง 6 แนวทางที่ได้มาจากการศึกษาของทีมศึกษา และการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน เมื่อนำมาจัดลำดับความสำคัญ¹ โดยผู้ทรงคุณวุฒิจากภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม² ได้ผลดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ผลการประเมินลำดับความสำคัญ แนวทางในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

แนวทางการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ	ค่าเฉลี่ยคะแนนความสำคัญ	ระดับความสำคัญ*	ค่าเฉลี่ยน้ำหนักความสำคัญ	คะแนนสุทธิ	ลำดับความสำคัญ
1. หยุดขังการทำลายป่าต้นน้ำ	4.31	มาก	3.25	1.40	1
2. การฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำให้มีความสมบูรณ์	3.97	มาก	1.25	0.50	4
3. พัฒนารูปแบบการผลิตทางการเกษตรที่เกื้อกูลต่อระบบนิเวศ	4.25	มาก	2.25	0.96	2
4. การสร้างจิตสำนึกรักป่าให้กับประชาชนและเจ้าหน้าที่	4.06	มาก	0.88	0.36	5
5. การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและเครือข่าย	3.94	มาก	1.63	0.64	3
6. ผลักดันให้เกิดการจัดตั้งกองทุนฟื้นฟูป่าต้นน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบ	3.94	มาก	0.75	0.30	6

หมายเหตุ * การจัดระดับความสำคัญพิจารณาจากค่าเฉลี่ยความสำคัญโดย

ค่าเฉลี่ยความสำคัญที่มีค่าเท่ากับหรือมากกว่า 4.50 ถือว่ามีระดับความสำคัญมากที่สุด

ค่าเฉลี่ยความสำคัญที่มีค่าตั้งแต่ 3.50 ถึง 4.49 ถือว่ามีระดับความสำคัญมาก

ค่าเฉลี่ยความสำคัญที่มีค่าตั้งแต่ 2.50 ถึง 3.49 ถือว่ามีระดับความสำคัญปานกลาง

ค่าเฉลี่ยความสำคัญที่มีค่าตั้งแต่ 1.50 ถึง 2.49 ถือว่ามีระดับความสำคัญน้อย

ค่าเฉลี่ยความสำคัญที่มีค่าต่ำกว่า 1.50 ถือว่ามีระดับความสำคัญน้อยที่สุด

¹ ในการจัดลำดับความสำคัญใช้แบบประเมินความสำคัญ (Importance) และขนาดของน้ำหนักความสำคัญ (Magnitude) ดังปรากฏในภาคผนวกที่ 17 ทั้งนี้เกณฑ์ในการประเมินความสำคัญ (Importance) ได้แก่ ความเร่งด่วนในการดำเนินการ, ความเพียงพอของระดับองค์ความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน การมีส่วนร่วมของประชาชน และความเป็นไปได้ของโครงการเมื่อพิจารณาถึงนโยบายของรัฐบาล และประสิทธิภาพในการบริหารจัดการของภาครัฐ สำหรับการให้น้ำหนักความสำคัญ (Magnitude) แบบประเมินจะให้ผู้ทรงคุณวุฒิจัดสรรคะแนน ทั้งหมด 10 คะแนน กระจายให้แก่แนวทางทั้ง 6 แนวทางตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นสมควร

การกำหนดลำดับความสำคัญของแต่ละแนวทาง พิจารณาจากการนำคะแนนความสำคัญ (Importance) ในแต่ละแนวทางมาถ่วงน้ำหนักด้วยคะแนนน้ำหนักความสำคัญ (Magnitude) ของแนวทางนั้น ๆ แล้วนำผลการคำนวณที่ได้ในแต่ละแนวทางมาเปรียบเทียบกัน โดยแนวทางที่ได้รับคะแนนสุทธิมากที่สุด ก็จะเป็นแนวทางที่มีความสำคัญมากที่สุด

² ผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำแบบประเมินความสำคัญและขนาดของน้ำหนักความสำคัญ ในการศึกษาประกอบด้วย ตัวแทนจากภาคประชาชน ตัวแทนจากภาครัฐ ตัวแทนองค์กรพัฒนาเอกชน และตัวแทนวิชาการที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จากตารางที่ 7 เมื่อพิจารณาเฉพาะความสำคัญ (Importance) พบว่าแนวทางการฟื้นฟูป่าต้นน้ำทั้ง 6 แนวทาง มีความสำคัญในระดับ “มาก” กล่าวคือ ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทั้งหมดต่างเห็นตรงกันว่า แนวทางการฟื้นฟูป่าต้นน้ำทั้ง 6 แนวทาง เป็นแนวทางที่มีความสำคัญมากต่อการฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำ ดังนั้นหากรัฐบาลต้องการฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำ รัฐควรดำเนินการ/สนับสนุนการดำเนินการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวทางทั้ง 6 แนวทางดังกล่าว

อย่างไรก็ตามเมื่อคำนึงถึงข้อเท็จจริงในการปฏิบัติงานของรัฐที่มีข้อจำกัดในด้านงบประมาณการดำเนินการ ทำให้รัฐไม่สามารถดำเนินการ/สนับสนุนการดำเนินการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ได้ครบทั้ง 6 แนวทาง ข้อจำกัดดังกล่าวทำให้รัฐอาจดำเนินการได้เพียงบางแนวทางเท่านั้น การพิจารณาเฉพาะความสำคัญจึงอาจไม่เพียงพอต่อการตัดสินใจ การพิจารณาถึงน้ำหนักของความสำคัญ (Magnitude) ของแนวทางการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จึงเป็นประเด็นสำคัญในการพิจารณาเพื่อประกอบการตัดสินใจในการเลือกแนวทาง การดำเนินการฟื้นฟู/สนับสนุนการฟื้นฟูป่าต้นน้ำของภาครัฐ

ทั้งนี้เมื่อคำนึงถึงน้ำหนักความสำคัญประกอบการจัดลำดับความสำคัญของแนวทางการฟื้นฟูป่าต้นน้ำพบว่า แนวทางที่ 1 (หยุดยั้งการทำลายป่าต้นน้ำ) เป็นแนวทางที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความสำคัญมากที่สุด แนวทางที่ 3 (พัฒนารูปแบบการผลิตทางการเกษตรที่เกื้อกูลต่อระบบนิเวศ) แนวทางที่ 5 (การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและเครือข่าย) แนวทางที่ 2 (การฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำ ให้มีความสมบูรณ์) แนวทางที่ 4 (การสร้างจิตสำนึกรักป่าให้กับประชาชนและเจ้าหน้าที่) และแนวทางที่ 6 (ผลักดันให้เกิดการจัดตั้งกองทุนฟื้นฟูป่าต้นน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา) ได้รับการจัดลำดับความสำคัญลดหลั่นกันลงมาตามลำดับ

ดังนั้นหากรัฐบาลมีงบประมาณจำกัดในการดำเนินการ/สนับสนุนการดำเนินการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ รัฐควรจะเลือกดำเนินการ/สนับสนุนการดำเนินการฟื้นฟู ตามแนวทางที่ได้รับการจัดลำดับความสำคัญในลำดับต้น ๆ ก่อน อย่างไรก็ตาม แนวทางการฟื้นฟูป่าต้นน้ำทั้ง 6 แนวทางที่ทีมศึกษาได้เสนอนั้น โดยมากเป็นแนวทางที่ใช้งบประมาณไม่มากนัก หากรัฐบาลสามารถดำเนินการ/สนับสนุนการดำเนินการฟื้นฟูป่าต้นน้ำให้ครบทั้ง 6 แนวทางที่ทีมศึกษาเสนอ ทีมศึกษาเชื่อว่าจะเป็นการฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างรอบด้านและมีประสิทธิภาพ เพราะแนวทางการฟื้นฟูป่าต้นน้ำทั้ง 6 แนวทางนี้เป็นแนวทางที่ภาคประชาชนเจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (โดยเฉพาะในพื้นที่ต้นน้ำ) ได้ร่วมกันเสนอขึ้น จึงทำให้เกิดความมั่นใจในระดับหนึ่งว่า แนวทางทั้ง 6 แนวทางนี้ เป็นแนวทางที่มีความเป็นไปได้ทางวิชาการและทางปฏิบัติ และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน (ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอ)